

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหา

การวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ผลงานและการระบุนสาเหตุ กับปฏิกิริยาความรู้สึกและความคาดหวังของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยจะศึกษาว่า ในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณสมบัติความสำเร็จ การระบุนสาเหตุที่แตกต่างกันจะมีผลให้นักเรียนมีปฏิกิริยาความรู้สึกและความคาดหวังแตกต่างกันหรือไม่ และแตกต่างกันอย่างไร และจะศึกษาว่า ในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณสมบัติล้มเหลว การระบุนสาเหตุที่แตกต่างกันจะมีผลให้นักเรียนมีปฏิกิริยาความรู้สึกและความคาดหวังแตกต่างกันหรือไม่ และแตกต่างกันอย่างไร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาพการณ์ในชั้นเรียน สิ่งหนึ่งที่ครูผู้สอนสังเกตพบคือ การที่นักเรียนแต่ละคนมีพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผล (Achievement-Oriented Behavior) ในระดับที่แตกต่างกัน โดยนักเรียนบางคนจะมีพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผลระดับสูง มีความกระตือรือร้น มุ่งมั่นและใช้ความพยายามในการเรียนอย่างมาก ขณะที่นักเรียนบางคนกลับมีพฤติกรรมในทิศทางตรงกันข้าม โดยมีลักษณะเฉื่อยช้า ขาดความกระตือรือร้น ขาดความเพียรพยายามในการเรียน หรือมีลักษณะพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผลระดับต่ำ และการมีระดับพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผลที่แตกต่างกันนี้ มีผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่แตกต่างกันไปด้วย ทั้งที่นักเรียนเหล่านี้มีระดับสติปัญญาที่ไม่แตกต่างกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้นับเป็นปัญหาของความสูญเปล่าทางการศึกษา ที่จำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อหาคำอธิบายสำหรับสิ่งที่เกิดขึ้น และเพื่อหาวิธีการแก้ไขปรับปรุงให้นักเรียนมีพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผลมากขึ้น และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ตามระดับศักยภาพที่เขามีอยู่

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผลและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า องค์ประกอบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผลและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คือองค์ประกอบทางด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) ของผู้เรียน (จำไพพรรณ ธีรนิติ, 2514: 2; อรพินทร์ ชูชม, 2522: 101) โดยแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่จะกระตุ้นให้บุคคลมีความเต็มใจที่จะเรียนเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของตน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงมักประสบความสำเร็จมากกว่าบุคคลผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ (Weiner, 1972: 203-215) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของนักจิตวิทยาจำนวนมาก ดังนั้น วิธีหนึ่งในการพัฒนาพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผลและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ก็คือการมุ่งเน้นให้นักเรียนพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของตนเอง

สำหรับวิธีการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แนวคิดหนึ่งที่ได้รับการสนใจศึกษาวิจัยกันอย่างมากในปัจจุบัน คือแนวคิดจากทฤษฎีผลของการระบุสาเหตุของ Weiner (1980b, 1985, 1986) ซึ่งทฤษฎีนี้เริ่มต้นจากการที่ Weiner, Frieze, Kukla, Reed, Rest and Rosenbuam (1971 cited by Weiner, Heckhausen, Meyer and Cook, 1972) พยายามที่จะวิเคราะห์พฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการใฝ่สัมฤทธิ์ของบุคคลโดยการพิจารณาถึงการรับรู้สาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลวของบุคคลว่ามีลักษณะเช่นไร ซึ่งจากการศึกษาของเขาพบว่า การระบุสาเหตุของความสำเร็จหรือความล้มเหลวของบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงและต่ำนั้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน นั่นคือ บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงมักจะระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปสู่การขาดความพยายาม ซึ่งเป็นองค์ประกอบภายใน สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และอยู่ภายใต้การควบคุมของตัวบุคคลเอง ขณะที่บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำมักจะระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปสู่การขาดความสามารถ ความยากของงาน หรือ โชค ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเขา จากการระบุสาเหตุที่แตกต่างกันนี้ จะนำไปสู่การมีความรู้สึกความคาดหวังที่แตกต่างกัน และนำไปสู่พฤติกรรมภายหลังที่แตกต่างกันด้วย โดยการระบุเหตุไปสู่การขาดความพยายาม จะก่อให้เกิดความรู้สึกผิด ละอาย แต่ไม่ทำให้เกิดความคาดหวังผลการกระทำในอนาคตที่ต่ำลง และพฤติกรรมภายหลังจะมีลักษณะท้อแท้ หรือมูมนานะมากขึ้นเพื่อไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ส่วนการระบุ

สาเหตุไปสู่การขาดความสามารถ จะก่อให้เกิดความรู้สึกต่ำต้อย ละอาย มีความคาดหวังผลการกระทำในอนาคตที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือคาดว่าตัวเองจะต้องประสบความล้มเหลวอีก และพฤติกรรมภายหลังจะมีลักษณะยอมจำนน เจือยชา ขาดความกระตือรือร้น นั่นคือ การระบุสาเหตุมีผลทำให้บุคคลมีแรงจูงใจที่จะกระทำพฤติกรรมแตกต่างกัน และก่อให้เกิดความสำเร็จในอนาคตที่มากขึ้นแตกต่างกันไปด้วย ซึ่ง Weiner et al. (1972) สรุปว่า กระบวนการระบุสาเหตุมีความสำคัญต่อการกำหนดการเรียนรู้และการกระทำในชั้นเรียน ดังนั้น จึงควรสร้างการระบุสาเหตุที่เหมาะสมให้กับนักเรียน เพื่อช่วยพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ให้เพิ่มขึ้น แนวคิดดังกล่าวของเขาได้รับการสนับสนุนจากผลการศึกษาวิจัยต่อมาเป็นจำนวนมาก โดยผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การฝึกให้นักเรียนระบุสาเหตุที่เหมาะสม จะนำไปสู่ความรู้สึกและความคาดหวังในทางบวก ซึ่งมีผลในการเพิ่มแรงจูงใจในการกระทำพฤติกรรมมุ่งสัมฤทธิ์ของนักเรียนได้ แม้ว่าการศึกษาตามแนวทฤษฎีนี้อาจไม่ใช่วิธีการที่จะแก้ปัญหาได้ทั้งหมด แต่การได้รับรู้ถึงลักษณะการระบุสาเหตุของนักเรียน ก็น่าจะมีส่วนที่ช่วยให้นักเรียนมีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติมากขึ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำรูปแบบของทฤษฎีนี้มาใช้ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างในสังคมไทย โดยผู้วิจัยทำการศึกษาถึงการระบุสาเหตุของประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับ คือความสำเร็จและความล้มเหลวว่าจะมีผลต่อปฏิริยาความรู้สึกและความคาดหวังของนักเรียนในลักษณะและทิศทางอย่างไร เพื่ออภิปรายผลที่เกิดขึ้นและเป็นแนวทางต่อไปสำหรับการหาวิธีการทำให้นักเรียนได้มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เพิ่มมากขึ้น

แนวความคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยขอเสนอแนวความคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามหัวข้อต่อไปนี้โดยลำดับ

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับการระบุนสาเหตุ
2. ทฤษฎีผลการระบุนสาเหตุ
 - สมมติฐานเบื้องต้นของทฤษฎี
 - รูปแบบเบื้องต้นของทฤษฎี
 - สภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดการระบุนสาเหตุ
 - การรับรู้สาเหตุ
 - โครงสร้างการรับรู้สาเหตุ
 - การระบุนสาเหตุและผลที่เกิดขึ้นภายหลัง
 - ความเชื่อมโยงระหว่างมิติการระบุนสาเหตุและความคาดหวังผลการกระทำในอนาคต
 - ความเชื่อมโยงระหว่างมิติการระบุนสาเหตุและปฏิกิริยาความรู้สึก
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มโนทัศน์การระบุนสาเหตุ

การระบุนสาเหตุ เป็นคำศัพท์ภาษาไทยที่ใช้แทนคำว่า Attribution ซึ่งนอกจากการใช้คำว่า "การระบุนสาเหตุ" แล้ว ผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้สามารถพบคำอื่นที่ใช้ในภาษาไทยที่มีความหมายแทน Attribution เช่นเดียวกัน เช่น การระบุเหตุ (ธีระพร อูวรรณโณ, ม.ป.ป.; สิทธิโชค วรานุสันติกุล, 2524) การปรุงแต่ง (ชัยพร วิชชาวุธ, 2525) การอ้างสาเหตุ (รัตนา ประเสริฐสม, 2526) การอนุมานสาเหตุ (ธีระพร อูวรรณโณ, 2528) และการยกสาเหตุ (โยธิน ศันสนยุทธร และจุมพล นูลภัทรชีวิน, 2529)

มโนทัศน์ "การระบุนสาเหตุ" (Attribution) เป็นมโนทัศน์ที่เกิดจากลักษณะความเป็นนักจิตวิทยาผู้ไร้เดียงสาของมนุษย์ทุกคน ที่มีขอบใจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว ไม่ว่าจะเหตุการณ์นั้นจะเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์หรือเป็นผลที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม โดยบุคคลจะพิจารณาเหตุการณ์

ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและพยายามอธิบายสาเหตุที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น ต่อมามโนทัศน์ "การระบุสาเหตุ" ดังกล่าวได้รับการพัฒนามาสู่การเป็นทฤษฎีการระบุสาเหตุ (Attribution theory) ซึ่งการยกระดับมโนทัศน์ที่เป็นจิตวิทยาแบบไร้เดียงสา (Naive Psychology) มาสู่ความเป็นทฤษฎีการระบุสาเหตุซึ่งเป็นจิตวิทยาแนวการหยั่งรู้ (Intuitive Psychology) เป็นผลมาจากความพยายามที่จะยกระดับทางวิชาการเกี่ยวกับความเข้าใจมนุษย์ให้สูงขึ้น (รัตนา ประเสริฐธรรม, 2526: 7) ซึ่ง Frize Heider เป็นนักจิตวิทยาสังคมคนแรกที่ริเริ่มการศึกษาเรื่องนี้ เขาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการระบุสาเหตุในหนังสือที่ชื่อ "The Psychology of Interpersonal Relation" ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1958 โดย Heider เสนอแนวคิดที่พยายามอธิบายสาเหตุของการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ และคำอธิบายส่วนมากเป็นไปในทางใดทางหนึ่งในสองทาง คือ อธิบายสาเหตุจากภายใน (Internal attribution) ที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคล หรืออธิบายด้วยสาเหตุจากภายนอก (External attribution) ที่เป็นปัจจัยจากสภาพแวดล้อม ซึ่งเค้าโครงทฤษฎีการระบุสาเหตุของ Heider ถือเป็นทฤษฎีการระบุสาเหตุแรกเริ่ม และเป็นแนวทางให้กับนักทฤษฎีคนอื่นนำมาสร้างเป็นทฤษฎีใหม่ขึ้น (ธีระพร อุวรรณโณ 2528:2)

สำหรับนิยามของการระบุสาเหตุ ธีระพร อุวรรณโณ (2528:1) ได้ประมวลนิยามของการระบุสาเหตุจากคำพูดที่ Heider ได้ให้สัมภาษณ์ในปี 1976 ไว้ว่า "การระบุสาเหตุ คือการสร้างความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์บางอย่างและแหล่งที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น" ต่อมา Shaw and Costanzo (1982 อ้างถึงใน ธีระพร อุวรรณโณ, 2528:1) ได้ให้นิยามของการระบุสาเหตุที่กว้าง ครอบคลุมและตรงกับความหมายที่ Heider ใช้ นั่นคือ

"กระบวนการอนุมานสาเหตุ (Attributional Process) คือกระบวนการที่ครอบคลุมความใส่ใจ ความคิดเกี่ยวกับและความเข้าใจของผู้รับรู้ต่อ "เหตุการณ์" ที่รับรู้ เหตุการณ์ที่เป็นเป้าหมายของการรับรู้ อาจประกอบด้วยการกระทำของผู้อื่น การกระทำของตนเอง และ/หรือผลที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม ทฤษฎีการอนุมานสาเหตุมักเกี่ยวข้องกับกระบวนการและแบบแผนที่ผู้รู้นำมาใช้ในการระบุสาเหตุ (assigning causes) ของเหตุการณ์เหล่านี้"

จากนิยามของ Shaw and Costanzo ดังกล่าว จะเห็นว่าเป็นนิยามที่ครอบคลุมการระบุสาเหตุสองประเภท คือ การระบุสาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์ และการ

ระบุนสาเหตุที่เกี่ยวกับสิ่งอื่น ๆ ในสภาพแวดล้อม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การระบุนสาเหตุประเภทแรกเป็นประเภทที่ศึกษากันเป็นส่วนมากในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม แม้นักจิตวิทยาสังคมที่ศึกษาเรื่องการระบุนสาเหตุจะศึกษาในแง่การระบุนสาเหตุของพฤติกรรมมนุษย์กันเป็นส่วนมาก แต่ส่วนใหญ่ก็ยังใช้นิยามแนวกว้างดังกล่าว (ธีระพร อูวรรณโณ, 2528:1)

ในเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีการระบุนสาเหตุจากการนำแนวคิดของ Heider (1958) มาขยายต่อ และสร้างเป็นทฤษฎีใหม่ขึ้น พบว่า ในปัจจุบันนี้มีทฤษฎีที่ทำการศึกษเกี่ยวกับ การระบุนสาเหตุอยู่หลายทฤษฎี โดยทฤษฎีเหล่านั้นอาจแบ่งประเภทตามลักษณะการศึกษาได้ 2 ประเภทคือ ทฤษฎีการระบุนสาเหตุ (Attribution theory) ซึ่งจะทำการศึกษเกี่ยวกับข้อมูลของพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมที่บุคคลใช้อ้างเป็นสาเหตุของการกระทำหรือผลกรรมที่ได้รับ (Outcome) และทฤษฎีผลของการระบุนสาเหตุ (Attributional theory) ซึ่งจะทำการศึกษาถึงผลที่เกิดจากการระบุนสาเหตุ รายละเอียดในการศึกษาจะเป็นการทำนายและจัดกระทำ เรื่องการรับรู้สาเหตุและผลที่มีต่อความรู้สึก ความคาดหวัง และพฤติกรรมของบุคคล (รัตนา ประเสริฐธรรม, 2526: 7-8) และตามแนวทางของทั้งสองกลุ่มทฤษฎีได้มี ผู้สนใจศึกษาวิจัยต่อมาเป็นจำนวนมาก

สำหรับการนำทฤษฎีการระบุนสาเหตุมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงผลที่เกิดจากการระบุนสาเหตุ โดยเฉพาะการระบุนสาเหตุของความล้มเหลวและความล้มเหลวในบริบทของการไปสัมฤทธิ์ และทฤษฎีการระบุนสาเหตุที่สามารถอธิบายปัญหาของการวิจัยครั้งนี้ได้ตรงกับประเด็นมากที่สุด คือทฤษฎีผลการระบุนสาเหตุของ Weiner (1979, 1980b, 1985, 1986) ซึ่งอธิบายและทำนายเกี่ยวกับผลของการระบุนสาเหตุของความล้มเหลว (Success) และความล้มเหลว (Failure) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพการเรียนของนักเรียนและนิสิตนักศึกษา (ธีระพร อูวรรณโณ, 2528:3-4) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทฤษฎีผลการระบุดสาเหตุ

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ทฤษฎีผลการระบุดสาเหตุที่ได้รับการพัฒนาโดย Bernard Weiner (1979; 1980b; 1985; 1986) ซึ่งแนวคิดของเขาได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีการระบุดสาเหตุของ Heider (1958) และทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation Theory) ของ Atkinson (1958, 1964) ดังนั้นทฤษฎีของ Weiner จึงให้ความสนใจหัวข้อทางจิตวิทยาที่สำคัญ 2 ประการคือ เรื่องของการระบุดสาเหตุ และการจูงใจ (Bell-gredler 1986: 274) โดยการจูงใจ หมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นภายในอินทรีย์ ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการกระทำและเป็นการกระทำที่มีเป้าประสงค์ (โยธิน ศันสนยุทธ, 2531: 140) ส่วนการระบุดสาเหตุ คือการรับรู้สาเหตุของเหตุการณ์ (event) หรือผลกรรม (outcome) ที่เกิดขึ้น หรืออาจกล่าวถึงการระบุดสาเหตุในลักษณะของวิถีทางซึ่งบุคคลใช้ตอบคำถามที่ขึ้นต้นคำถามว่า "ทำไม" (Why) นั่นเอง (Kelly 1973)

สำหรับข้อสมมติสำคัญ (A central assumption) ในทฤษฎีของ Weiner นั้น คือการพยายามค้นหาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่ เป็น "สาเหตุของการกระทำ" และหัวใจสำคัญของทฤษฎีประกอบด้วย การระบุดมิติของสาเหตุและความสัมพันธ์ของสาเหตุภายใต้มิติที่ระบุและผลทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นตามมา (Weiner 1979: 3) จากข้อสมมติและหัวใจสำคัญของทฤษฎีก่อให้เกิดสมมติฐานเบื้องต้นของทฤษฎี ดังนี้ (Shaw and Costanzo, 1982: 406-407)

สมมติฐานเบื้องต้นของทฤษฎี

1. ระบุดมิติของสาเหตุที่ทำให้เกิดความสำเร็จและความล้มเหลวเป็น 3 มิติตามลักษณะความเหมือนและความแตกต่างกันของสาเหตุ ดังนี้

มิติที่ 1 มิติที่มาของสาเหตุ (Locus of Causality) กำหนดขึ้นจากแหล่งที่บุคคลใช้ระบุดเหตุของผลที่เกิดขึ้น ซึ่งจะประกอบด้วย สาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายในหรือลักษณะส่วนตัว (Internal or personal factor) และสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายนอก หรือสภาพแวดล้อม (External or Environment factor)

มิติที่ 2 มิติความคงที่ของสาเหตุ (Stability) กำหนดขึ้นจากลักษณะของสาเหตุนั้นว่าเป็นสาเหตุที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสถานการณ์หรือไม่ ซึ่งประกอบด้วย สาเหตุที่มีลักษณะคงที่ (stable) และสาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่ (Unstable)

มิติที่ 3 มิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุ (Controllability) กำหนดขึ้นจากการรับรู้ของบุคคลว่า เขาสามารถควบคุมสาเหตุที่ทำให้เกิดผลการกระทำของเขาได้หรือไม่ มิตินี้ประกอบด้วย สาเหตุที่สามารถควบคุมได้ (Controllability) และสาเหตุที่ไม่สามารถควบคุมได้ (Uncontrollability)

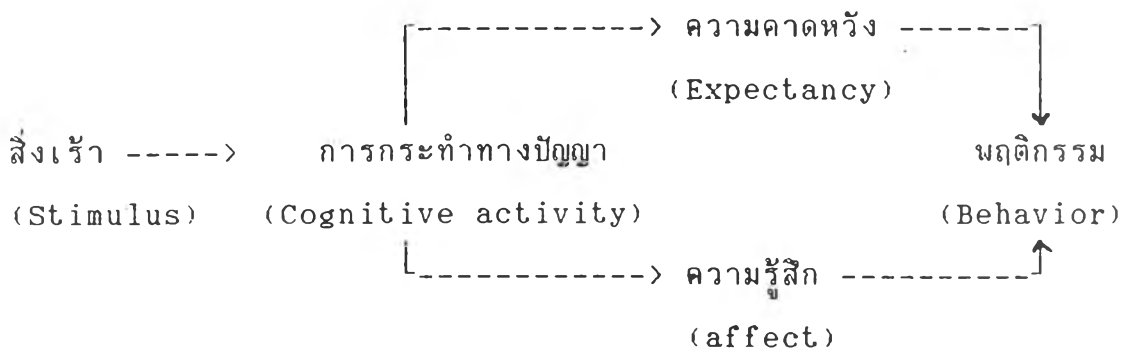
2. มีความเชื่อมโยงของการระบุสาเหตุสำหรับผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นที่นำไปสู่ผลที่จะตามมา ซึ่งได้แก่ ความคาดหวังผลกรรมในอนาคต ความรู้สึกและอารมณ์ที่เกิดหลังการได้รับความสำเร็จและความล้มเหลว และการแสดงพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ในภายหลัง

รูปแบบเบื้องต้นของทฤษฎีผลการระบุสาเหตุ

ตามแนวความคิดของทฤษฎีทางปัญญาของการจูงใจ (Cognitive Theory of Motivation) เชื่อว่า สภาวะทางจิตใจที่เกิดขึ้นภายหลังการรับรู้สิ่งเร้า จะเป็นตัวกำหนดการตอบสนองทางพฤติกรรมต่อสิ่งเร้า นั้น (Baldwin, 1969 cited by Weiner et al., 1972: 239) ซึ่งสามารถแสดงแบบแผน (paradigm) ของแนวคิดได้ดังนี้

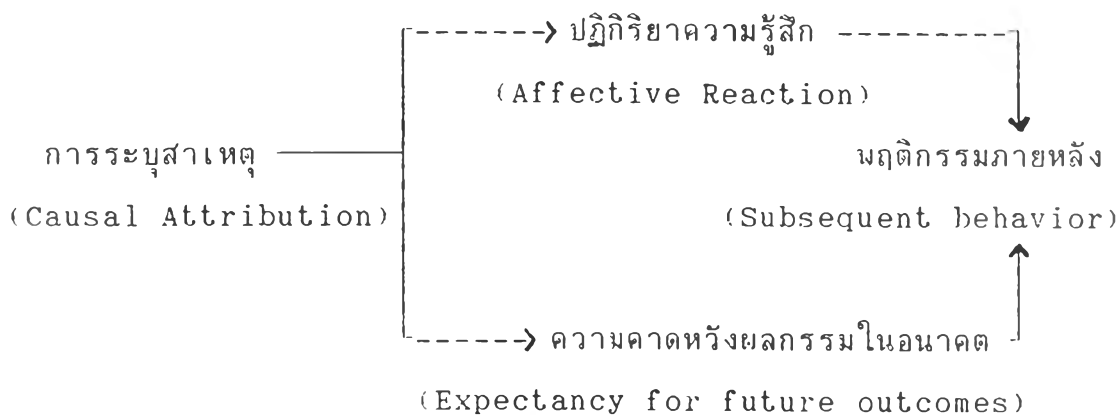
สิ่งเร้า -----> การกระทำทางปัญญา -----> การตอบสนอง
(Stimulus) (Cognitive activity) (Responses)

ต่อมาแบบแผนดังแสดงข้างต้นได้รับการขยายเพิ่มเติมอีก โดยพบผลการวิจัยที่แสดงหลักฐานว่า กระบวนการทางปัญญามีอิทธิพลต่อความคาดหวังในการบรรลุเป้าหมายและการแสดงความรู้สึกต่อสิ่งเร้า ซึ่งแบบแผนที่ได้รับการขยายเพิ่มเติมจากแบบแผนเดิมมีลักษณะดังนี้ (Weiner et al., 1972: 239)

และทฤษฎีหนึ่งที่มีโครงสร้างรูปแบบของทฤษฎีตามแบบแผนนี้ ก็คือทฤษฎีผลการระบุดสาเหตุของ Weiner และจากข้อตกลงเบื้องต้นของทฤษฎีที่ว่า การอธิบายสาเหตุจะเป็นสื่อ (Mediate) อยู่ระหว่างการรับรู้สิ่งเร้าที่เกิดขึ้นและพฤติกรรมไปสัมพันธ์ต่อมา (Bar-tal, 1978: 260) จึงสรุปได้ว่า การกระทำทางปัญญาตามทฤษฎีของ Weiner ก็คือ การอธิบายสาเหตุ หรือการระบุดสาเหตุของผลกรรมที่เกิดขึ้นนั่นเอง

จากรูปแบบของทฤษฎีดังกล่าว Weiner ได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการระบุดสาเหตุ ปฏิกริยาความรู้สึก และพฤติกรรมภายหลัง ดังภาพ

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุ ปฏิกริยาความรู้สึก และผลที่เกิดขึ้นภายหลัง (Weiner, 1980a)

ซึ่งจากภาพสามารถอธิบายได้ว่า การรับรู้สาเหตุของความสำเ็จและความล้มเหลว นำไปสู่ความคาดหวังผลการกระทำในอนาคตและอารมณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ ส่วนการกระทำที่เกิดขึ้นภายหลังได้รับอิทธิพลจากทั้งความรู้สึกและความคาดหวัง (Weiner, 1980a cited by Bell-gredler, 1986: 279)

สภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดการระบุงสาเหตุ

ทฤษฎีผลการระบุงสาเหตุที่มีต่อการรู้งใจ เริ่มต้นจากการมีเหตุการณ์หนึ่ง ที่เสร็จสิ้นลงแล้ว และเกิดผลกรรม (outcome) อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าผลกรรมที่ เกิดขึ้นนั้นเป็นผลกรรมที่ไม่ได้คาดไว้ก่อน เป็นผลกรรมที่มีความสำคัญ หรือเป็น ผลกรรมที่ไม่บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้แล้ว สิ่งที่จะเกิดตามมาจากลักษณะของ ผลกรรมดังกล่าว ก็คือการค้นหาสาเหตุของผลที่เกิดขึ้น (Weiner, 1986: 79) และในการค้นหาสาเหตุ บุคคลจะนำปัจจัยหลาย ๆ อย่างเข้ามาประกอบการ พิจารณาตัดสินสาเหตุของผลกรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งปัจจัยเหล่านั้นประกอบด้วย สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน 3 แบบ (Bell-gredler, 1986: 281-282) คือ

1. สิ่งชี้แนะซึ่งเป็นข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะ (Specific Informational Cues) ได้แก่ ประวัติความสำเร็จในอดีต เกณฑ์ทางสังคม แบบแผนของการกระทำ และการให้เวลากับการทำงาน (Weiner, 1977: 181) สิ่งชี้แนะเหล่านี้นำไปสู่ ความแตกต่างกันในการระบุงสาเหตุความสำเร็จและความล้มเหลว

ประวัติความสำเร็จในอดีต เป็นตัวกำหนดเบื้องต้นในการเลือกระบุง สาเหตุว่าเกิดจากการมีความสามารถหรือการขาดความสามารถ ซึ่งการประสบ ความสำเร็จอย่างสม่ำเสมอจะนำไปสู่การเลือกว่าความสามารถเป็นสาเหตุของ ความสำเร็จนั้น ในทางตรงข้ามถ้าบุคคลเคยประสบความสำเร็จในอดีตน้อยก็จะ ระบุงสาเหตุว่าเป็นเพราะการขาดความสามารถ และหากบุคคลได้รับผลการกระทำ ที่แตกต่างจากอดีต เช่น คนที่เคยประสบความสำเร็จในอดีตมาโดยตลอดแต่กลับ ได้รับความล้มเหลวจากการกระทำในปัจจุบัน ก็มักจะระบุงสาเหตุว่าเกิดจากโชค ส่วนในกรณีบุคคลที่มีประวัติความสำเร็จในอดีตที่ไม่สม่ำเสมอ คือมีทั้งความสำเร็จ และความล้มเหลว การระบุงสาเหตุจะมุ่งไปสู่เรื่องความพยายามมากกว่าความ สามารถและโชค ส่วนเกณฑ์ทางสังคมและแบบแผนของการกระทำ ก็เป็นข้อมูลที่ แสดงเกี่ยวกับความสามารถของบุคคลเช่นเดียวกัน โดยถ้าบุคคลได้รับความสำเร็จ จากการกระทำขณะที่คนอื่น ๆ ล้มเหลว เขาจะได้รับการตัดสินว่ามีความสามารถ และในทางกลับกัน ถ้าบุคคลได้รับความล้มเหลวขณะที่คนอื่น ๆ ได้รับความสำเร็จ เขาก็จะถูกตัดสินว่าความล้มเหลวของเขามีสาเหตุจากการขาดความสามารถ แต่อย่างไรก็ตาม จำนวนของผู้ที่ได้รับความสำเร็จหรือความล้มเหลวจากการ

ทำงาน ก็เป็นสิ่งที่ทำให้ต้องพิจารณาถึงลักษณะความยาก-ง่ายของงานในฐานะสาเหตุของผลที่เกิดขึ้น โดยถ้าคนส่วนใหญ่ได้รับความสำเร็จในการทำงาน ก็มีแนวโน้มว่าจะระบุสาเหตุของความสำเร็จว่าเป็นเพราะงานง่าย แต่ถ้าคนส่วนใหญ่ล้มเหลวจากการทำงาน สาเหตุก็จะได้รับการพิจารณาว่าเป็นเพราะงานยาก

สำหรับการพิจารณาว่าความพยายามเป็นสาเหตุของผลกรรมหรือไม่ จะพิจารณาจากระยะเวลาที่ใช้ในการทำงานนั้น ความเหนื่อยล้าที่เกิดขึ้น และการรับรู้ระดับความตึงเครียดของกล้ามเนื้อ ส่วนโชค จะเชื่อมโยงกับการขาดความสามารถในการควบคุมผลกรรมของบุคคล และการเกิดขึ้นโดยบังเอิญของผลกรรมนั้น

2. โครงสร้างทางสาเหตุ (Causal Schema) คือ โครงสร้างทางปัญหาที่ถาวร ซึ่งแสดงถึงความเชื่อทั่วไปของบุคคลเกี่ยวกับเหตุการณ์ และสาเหตุที่ทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น โดยมีงานวิจัยที่แสดงระบบความเชื่อตามสามัญสำนึกนี้ อาทิเช่น Weiner (1974 cited by Bell gredler, 1986: 282) พบว่ามีความเชื่อที่ว่า ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้จากสาเหตุทั้งความสามารถหรือความพยายาม โดยสาเหตุแต่ละชนิดมีความพอเพียงต่อการยอมรับว่าเป็นสาเหตุของความสำเร็จ ซึ่งความเชื่อนี้ได้รับการอ้างอิงในฐานะโครงสร้างทางสาเหตุที่มีความพอเพียง ส่วนโครงสร้างทางสาเหตุแบบอื่นนั้น ความสำเร็จจะขึ้นกับสาเหตุทั้งความสามารถและความพยายามรวมกัน ในฐานะโครงสร้างทางสาเหตุที่จำเป็น (Necessary Causal Schema) การรวมกันของสาเหตุนี้จะได้รับการเลือกมาใช้อธิบายบ่อย ๆ กับการความสำเร็จในงานยาก และสำหรับความล้มเหลวจากงานง่ายก็เช่นเดียวกัน โดยจะได้รับการอธิบายไปสู่สาเหตุทั้งการขาดความสามารถและการขาดความพยายาม (Kunand Weiner, 1973 cited by Bell-gredler, 1986: 282)

3. ความรู้สึกโน้มเอียงต่อเหตุการณ์ (Individual Predisposition) นอกจากการชี้แนะของข้อมูลและโครงสร้างทางสาเหตุแล้ว บุคลิกลักษณะ (Characteristics) ของบุคคล จะเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการระบุสาเหตุ เช่น ลักษณะความต้องการสัมฤทธิ์ผล โดยบุคคลที่มีความต้องการ

สัมฤทธิ์ผลสูงมีแนวโน้มจะอธิบายความสำเร็จของงานไปยังสาเหตุที่เกี่ยวกับตัวเขาเอง เช่น การมีทักษะหรือการใช้ความพยายามของเขา และมีแนวโน้มจะอธิบายความล้มเหลวที่เกิดขึ้นไปสู่การขาดความพยายาม มากกว่าการขาดความสามารถ และพวกเขาแสดงความภาคภูมิใจเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเชื่อว่า การเพิ่มความพยายามจะนำมาซึ่งความสำเร็จ ส่วนบุคคลที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลต่ำมักเชื่อว่า ความสำเร็จของเขาเกิดขึ้นเพราะปัจจัยภายนอก ดังนั้นเมื่อเขาได้รับความสำเร็จ จึงไม่เกิดการเพิ่มความพยายามในการกระทำ (Weiner and Kukla, 1970) นอกจากนี้บุคลิกลักษณะที่กล่าวแล้ว อัตมโนทัศน์ (Self-Concept) ก็เป็นบุคลิกลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับการระบุสาเหตุของบุคคลด้วยเช่นกัน (Bell-gredler, 1986)

การรับรู้สาเหตุ (Causal Perception)

ในระยะแรก ทฤษฎีผลการระบุสาเหตุของ Weiner ได้กล่าวถึงการรับรู้สาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลวในบริบทที่เกี่ยวกับการฝึกสัมฤทธิ์ โดย Weiner et al. (1971 cited by Weiner, 1979:4) ระบุว่า สาเหตุหลักที่บุคคลใช้อธิบายถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวของเขาได้แก่ ความสามารถ ความพยายาม ความยากของงาน และโชค โดยบุคคลจะตัดสินสาเหตุจากการประเมินระดับความสามารถของเขา การใช้ความพยายาม ลักษณะความยากง่ายของงาน และความมากน้อยและทิศทางของโชคที่เคยเกิดขึ้น ซึ่งการอธิบายสาเหตุของบุคคลสำหรับผลกรรมที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันตามการรับรู้ของบุคคล และในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน การคาดหวังความสำเร็จหรือความล้มเหลวในอนาคตก็มีพื้นฐานมาจากการรับรู้ของบุคคลถึงระดับความสามารถที่สัมพันธ์กับความยากของงาน เช่นเดียวกับการประมาณถึงการตั้งความพยายามและการทำนายเกี่ยวกับโชค

ต่อมาในงานวิจัยเกี่ยวกับการค้นหาสาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลว ที่พบว่า นอกจากสาเหตุหลัก 4 ประการที่กล่าวถึงแล้ว ยังมีสาเหตุอื่น ๆ เช่น อารมณ์ ความเหนื่อยล้า ความเจ็บป่วย และความอคติ ที่สามารถเป็นสาเหตุของการกระทำทางสัมฤทธิ์ผลด้วยเช่นกัน ดังนั้น การระบุสาเหตุเพียง 4 ประการเพื่อใช้ในการระบุสาเหตุจึงอาจเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องนัก (Weiner 1979:4)

โครงสร้างของการรับรู้สาเหตุ (Structure of Percieved Causality)

ด้วยเหตุที่รายการของสาเหตุที่เป็นไปได้ของความสำเร็จและความล้มเหลวมีมากมายจนไม่สามารถกำหนดรายการของสาเหตุที่แน่นอนได้ ตัวอย่างเช่น การอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องเหตุการณ์เดียว ก็สามารถอธิบายได้ด้วยสาเหตุต่าง ๆ กัน เช่น ความล้มเหลวของการสอบอาจถูกอธิบายไปสู่สาเหตุว่าเป็นเพราะการลอกข้อสอบจากบุคคลที่ทำผิด การถูกรบกวนด้วยเสียงอึกทักในห้องเรียน การเรียนรู้เนื้อหาแบบผิด ๆ ฯลฯ จากความหลากหลายของการรับรู้สาเหตุดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างโครงสร้างเกี่ยวกับการจำแนกประเภท (Classification Schema) หรืออนุกรมวิธานของสาเหตุ (Taxonomy of Causes) โดยใช้วิธีการจำแนกลักษณะที่คล้ายคลึงและลักษณะที่แตกต่างกันของสาเหตุ และทำการจัดหมวดหมู่ตามคุณลักษณะ (properties) ของสาเหตุนั้น ๆ (Weiner, 1980 : 345) โดยมีการรับรู้คุณลักษณะของสาเหตุดังนี้

การรับรู้คุณลักษณะของสาเหตุแบบ 1 มิติ

ระยะแรกของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการระบุสาเหตุ มีพื้นฐานบนข้อสมมติที่ว่า การรับรู้สาเหตุของพฤติกรรมตั้งอยู่บนการรับรู้คุณลักษณะของสาเหตุแบบ 1 มิติ และบุคคลแรกที่ทำกรวิเคราะห์โครงสร้างของสาเหตุอย่างเป็นระบบคือ Heider (1958) โดย Heider กล่าวถึงผลที่เกิดจากการกระทำว่า เป็นสิ่งที่ขึ้นกับกลุ่มของเงื่อนไข 2 ประการคือ ปัจจัยภายในตัวบุคคล และปัจจัยจากสภาพแวดล้อม ตัวอย่างเช่น ความสำเร็จในการทำงาน อาจเกิดขึ้นเนื่องจากปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ความสามารถ หรือนิสัยในการเรียน หรืออาจเกิดขึ้นเนื่องจากปัจจัยที่มาจากภายนอก เช่น งานง่าย หรือได้รับคำแนะนำที่ดีในการทำงาน ซึ่งสำหรับการแบ่งคุณลักษณะของสาเหตุตามแนวคิดของ Heider นี้ คือการแบ่งสาเหตุเป็น มิติเหตุภายใน (Internal) และมิติเหตุภายนอก (External) นั้นเอง

นอกจากแนวคิดของ Heider แล้ว แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการรับรู้คุณลักษณะของสาเหตุแบบ 1 มิติซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายคือ แนวคิดเรื่อง อำนาจการควบคุม (Locus of control) ของ Julian Rotter (1966) โดย Rotter เสนอแนวคิดในลักษณะของความเชื่อของบุคคลจากการรับรู้การได้รับการเสริมแรงหลังจากที่ได้กระทำพฤติกรรมใน 2 ลักษณะคือ ความเชื่อในอติลิติต (Internal Locus of Control) บุคคลที่มีความเชื่อในอติลิติตมีความเชื่อว่า ตัวเสริมแรงที่ตนได้รับจากการแสดงพฤติกรรมของตนเอง เป็นผลเนื่องมาจากพฤติกรรมของตนเอง หรือด้วยความสามารถของตนเอง และความเชื่ออีกลักษณะหนึ่งคือ ความเชื่อในปรลิติต (External Locus of Control) บุคคลที่มีความเชื่อในปรลิติตมีความเชื่อว่า ตัวเสริมแรงที่ตนได้รับจากการแสดงพฤติกรรมของตนเอง เป็นผลที่เกิดจาก โชคชะตา ความบังเอิญ การควบคุมจากบุคคลอื่น หรือจากอำนาจต่าง ๆ ที่แวดล้อมตัวบุคคล (Rotter, 1966: 1) จากแนวคิดของ Rotter แสดงให้เห็นถึงการจำแนกประเภทของสาเหตุ โดยพิจารณาตามที่มาของสาเหตุว่าเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคลหรือเป็นปัจจัยที่อยู่ภายนอกตัวบุคคล ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีความคล้ายคลึงกับแนวคิดของ Heider และนอกจากนี้แล้วยังพบการเสนอแนวคิดที่มีลักษณะใกล้เคียงกันอีก คือ แนวคิดของ De Charms (1968 cited by Bell-gredler, 1986: 276) De Charms แยกบุคคลออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ บุคคลที่มีความเชื่อว่าสามารถกำหนดพฤติกรรมได้ด้วยตนเอง และสาเหตุของพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นเกิดจากอำนาจการควบคุมภายในตนเอง บุคคลประเภทนี้เรียกว่า ชุน (origin) ส่วนบุคคลอีกประเภทหนึ่งคือ บุคคลที่มีความเชื่อว่า การกระทำของเขาถูกกำหนดหรือควบคุมจากบุคคลอื่นหรือเงื่อนไขภายนอก บุคคลประเภทนี้เรียกว่า เปี้ย (pawn) หรืออาจกล่าวถึงบุคคลทั้ง 2 ประเภทนี้ในลักษณะความแตกต่างของการจูงใจ โดยการจูงใจของพวก "ชุน" เป็นการจูงใจที่เกิดขึ้นภายในตัวของเขาเอง (Intrinsically motivated) ส่วนการจูงใจของพวก "เปี้ย" นั้นถูกจูงใจจากสิ่งภายนอก (Extrinsically motivated)

การศึกษาต่อมาพบปัญหาของการรับรู้คุณลักษณะของสาเหตุแบบมิติเดียวนั้นคือ การไม่สามารถนำมาใช้ในการอธิบายผลที่เกิดขึ้นภายหลังได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากพบว่า ทั้งที่ผลกรรมได้รับการระบุสาเหตุซึ่งอยู่ในมิติเดียวกัน แต่กลับมี

ผลที่ตามมาภายหลังในลักษณะที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ความคาดหวังความสำเร็จ
 ในอนาคตของนักเรียนหลังจากการได้รับผลการเรียนที่ล้มเหลว และมีการระบุ
 สาเหตุไปสู่การขาดความสามารถและการขาดความพยายาม ซึ่งสาเหตุทั้งสอง
 เป็นสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายในเช่นเดียวกัน แต่ปรากฏว่า การระบุสาเหตุ
 ความล้มเหลวไปสู่การขาดความสามารถ ทำให้เกิดความคาดหวังว่าจะประสบกับ
 ความล้มเหลวอีกในอนาคต ขณะที่การระบุสาเหตุความล้มเหลวไปสู่การขาดความ
 พยายามจะมีผลต่อความคาดหวังในลักษณะที่อาจแตกต่างไปจากเดิม เนื่องจากบุคคล
 รับรู้ที่สามารถเปลี่ยนการใช้ความพยายามของตนเองได้ (Eswara, 1972;
 McMahan, 1973; Rosenbuam, 1972; Weiner, Neirenberg and Goldstein,
 1976 cited by Bell-gredler, 1986: 276-277)

นอกจากนั้นยังพบว่า การระบุสาเหตุความล้มเหลวไปสู่การขาดความ
 พยายามก่อให้เกิดการลงโทษมากกว่าการขาดความสามารถ โดยผลจากการ
 ศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งชายและหญิงให้การลงโทษสำหรับความล้มเหลวของ
 นักเรียนที่เกิดจากการขาดความพยายามมากที่สุด ให้การลงโทษน้อยที่สุดสำหรับ
 ความล้มเหลวของนักเรียนที่เกิดจากการขาดความสามารถ (Rest, Neirenberg,
 Weiner and Heckhausen 1973; Weiner and Kukla, 1970)

ความแตกต่างกันของผลที่ตามมาภายหลังจากการระบุสาเหตุในมิติซึ่งมี
 ที่มาเช่นเดียวกัน นำไปสู่การต้องวิเคราะห์ต่อไปเพื่อหาคำตอบสำหรับสิ่งที่เกิดขึ้น
 นั่นคือ การนำไปสู่ความคิดที่ว่า โครงสร้างของสาเหตุควรมีมากกว่า 1 มิติ

การรับรู้คุณลักษณะของสาเหตุแบบ 2 มิติ

Weiner et al. (1971 cited by Weiner, 1986: 46) เสนอ
 การกำหนดคุณลักษณะของสาเหตุแบบ 2 มิติขึ้น ด้วยเหตุผลจากการที่เขาพบว่า
 ความแตกต่างกันของสาเหตุที่อยู่ในมิติเดียวกัน เช่น สาเหตุที่อยู่ในมิติเหตุภายใน
 เช่นเดียวกันบางสาเหตุจะมีลักษณะเปลี่ยนไปมาได้ ขณะที่บางสาเหตุจะมีลักษณะ
 ที่คงที่ ตัวอย่างเช่น จากคำกล่าวของ Heider ที่กล่าวถึงความแตกต่างระหว่าง
 ความสามารถกับความพยายามและอารมณ์ โดยความสามารถจะถูกรับรู้ในฐานะ
 เป็นสิ่งที่คงที่ ขณะที่ความพยายามและอารมณ์จะถูกรับรู้ในฐานะสิ่งที่สามารถ

เปลี่ยนแปลงไปได้จากขณะหนึ่งไปสู่อีกขณะหนึ่ง หรือจากเวลาหนึ่งไปสู่อีกเวลาหนึ่ง หรือในมิติเหตุภายนอกก็จะพบผลเช่นเดียวกัน โดยพบว่า ความยากของงานนั้นจะเป็นลักษณะที่คงที่ ขณะที่โชคหรือโอกาส เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

จากลักษณะความแตกต่างกันของสาเหตุที่อยู่ในมิติเดียวกันดังกล่าวแล้ว จึงก่อให้เกิดการรับรู้คุณลักษณะของสาเหตุแบบ 2 มิติขึ้นเพื่อใช้กำหนดขอบเขตของความแตกต่างกันนี้ โดย Weiner et al. อธิบายโครงสร้างของสาเหตุในลักษณะลำดับชั้นแบบ 2x2 โดยมิติแรกของสาเหตุคือมิติที่มาของสาเหตุ แบ่งเป็นมิติเหตุภายในและมิติเหตุภายนอก และมิติที่สองคือมิติความคงที่ของสาเหตุ แบ่งเป็นมิติความคงที่และมิติความไม่คงที่ของสาเหตุ ดังแสดงตามตารางที่ 1

	มิติเหตุภายใน	มิติเหตุภายนอก
มิติความคงที่	ความสามารถ	ความยากของงาน
มิติความไม่คงที่	ความพยายาม	โชค

ตารางที่ 1 แสดง โครงสร้างแบบ 2x2 สำหรับการรับรู้สาเหตุของผลสัมฤทธิ์ (Weiner et al., 1971 cited by Weiner, 1986: 46)

การแบ่งมิติของสาเหตุเป็น 2 มิติ ทำให้สามารถอธิบายถึงการระบุสาเหตุและผลที่ตามมาภายหลังได้กว้างขวางขึ้น แต่อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาบางประการเกิดขึ้น และนำไปสู่การวิเคราะห์โครงสร้างของสาเหตุใหม่

การรับรู้คุณลักษณะของสาเหตุแบบ 3 มิติ

มิติที่ 3 ของสาเหตุ ได้รับการเสนอโดย Rosenbaum (1972 cited by Weiner, 1979; 1986) ซึ่งพบว่า มีลักษณะแตกต่างกันบางอย่างเกิดขึ้นในสาเหตุซึ่งอยู่ในมิติความไม่คงที่ของสาเหตุและมิติเหตุภายในเช่นเดียวกัน เช่น ความพยายาม ความเหนื่อยล้า และอารมณ์ ต่างเป็นสาเหตุที่ไม่คงที่และเกิดจากปัจจัยภายในทั้งสิ้น แต่พบว่า บุคคลสามารถควบคุมความพยายามของเขาได้ โดยสามารถ

เพิ่มหรือลดการใช้ความพยายามได้ด้วยตัวเอง ขณะที่เขาไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอารมณ์หรือความเหน็ดเหนื่อยได้ตามความปรารถนาของเขา ซึ่งความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้ไม่สามารถจัดเข้าสู่ลักษณะของสาเหตุในมิติที่มาของสาเหตุหรือในมิติความคงที่ของสาเหตุได้ ดังนั้นจึงเกิดการจำแนกประเภทของมิติขึ้นใหม่อีกโดย Rosenbaum (1972) เรียกชื่อมิตินี้ว่า มิติของเจตนา (Intentionality) และแบ่งลักษณะมิติออกเป็น 2 ลักษณะคือ มิติของเจตนา (Intentional) และ มิติของความไม่เจตนา (Unintentional) ต่อมา Weiner (1979:6-7) ได้พบข้อบกพร่องของการอธิบายสาเหตุในมิติเจตนาของ Rosenbaum ดังนั้น Weiner จึงได้เสนอมิติที่ 3 ของสาเหตุด้วยชื่อที่เรียกว่า มิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุ (Controllability) และแบ่งลักษณะของมิตินี้ออกเป็น มิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุได้ (Controllable) และมิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุไม่ได้ (Uncontrollable)

จากการกำหนดมิติของสาเหตุในลักษณะ 3 มิติ ทำให้สามารถจำแนกประเภทของสาเหตุออกได้เป็น 8 ลักษณะ ดังแสดงตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงสาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลว จำแนกตามมิติของสาเหตุ 3 มิติ

ความสามารถในการควบคุมสาเหตุ	เหตุภายใน		เหตุภายนอก	
	คงที่	ไม่คงที่	คงที่	ไม่คงที่
สามารถควบคุมได้	ความพยายามแบบถาวร	ความพยายามชั่วคราว	ความอดดีของครู	การช่วยของผู้อื่น
ไม่สามารถควบคุมได้	ความสามารถ	อารมณ์	ความยากของงาน	โชค

สำหรับการกำหนดมิติของสาเหตุโดย Weiner ได้แสดงความชัดเจนในการเสนอมิติของเขาโดยเฉพาะใน มิติที่มา (Locus) และ การควบคุม (Control) ซึ่งอาจเกิดการเข้าใจไขว้เขวกับเรื่องอำนาจการควบคุม (Locus of Control) ของ Rotter ดังนั้น Weiner จึงใช้คำว่า ที่มาของสาเหตุ (Locus of Causality) ในมิติที่มา และใช้ความสามารถในการควบคุมสาเหตุ (Controllability) ในมิติการควบคุมเพื่อแยกที่มา และการควบคุมออกจากกันในการอธิบายการรับรู้สาเหตุ (Weiner, 1986:48)

ดังนั้นตามทฤษฎีของ Weiner จึงแบ่งมิติของสาเหตุเป็น 3 มิติดังนี้

1. มิติที่มาของสาเหตุ (Locus of Causality)
2. มิติความคงที่ของสาเหตุ (Stability)
3. มิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุ (Controllability)

โดยคุณลักษณะของแต่ละมิติจะอยู่ในลักษณะขั้วที่อยู่สุดปลาย 2 ข้างของเส้นตรงเดียวกัน ซึ่งจะเรียกลักษณะของมิติเหล่านี้ด้วยวลีที่ตรงข้ามกัน คือ ปัจจัยภายใน-ปัจจัยภายนอก ความคงที่-ความไม่คงที่ และสามารถควบคุมสาเหตุได้-ไม่สามารถควบคุมสาเหตุได้

จากการกำหนดโครงสร้างของสาเหตุหรือมิติของสาเหตุขึ้นดังกล่าว สาเหตุหลักที่ใช้อธิบายความสำเร็จและความล้มเหลว เช่น ความสามารถ ความพยายาม ความยาก-ง่ายของงาน โชค อารมณ์ ความเจ็บป่วย และการช่วยเหลือและขัดขวางจากคนอื่น จึงได้รับการกำหนดคุณลักษณะตามมิติของสาเหตุ ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงคุณลักษณะของสาเหตุหลักที่ใช้อธิบายความสำเร็จและความล้มเหลว (Bell-gredler, 1986: 284)

การระบุสาเหตุ	คุณลักษณะ					
	คงที่	ไม่คงที่	ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก	ควบคุมได้	ควบคุมไม่ได้
ความสามารถ	x		x			x
ความพยายาม		x	x		x	
ความยาก-ง่าย-ของงาน	x			x		x
โชค		x		x		x
อารมณ์/ความเจ็บป่วย		x	x			x
การช่วยเหลือ-คนอื่น		x		x		x

การระบุสาเหตุและผลที่เกิดขึ้นภายหลัง

จากรูปแบบเบื้องต้นของทฤษฎีผลของการระบุสาเหตุ แสดงให้เห็นผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากการระบุสาเหตุ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล ผลที่เกิดขึ้นภายหลังดังกล่าวคือ ปฏิกริยาความรู้สึกและความคาดหวังผลการกระทำในอนาคต โดยผลที่เกิดขึ้นภายหลังทั้งสองนี้ทำหน้าที่เป็นเหมือนตัวกระตุ้นหรือจูงใจให้เกิดพฤติกรรมภายหลังขึ้น และสิ่งสำคัญของรูปแบบที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจเรื่องการจูงใจก็คือ การระบุลักษณะของการระบุสาเหตุที่ก่อให้เกิดปฏิกริยาความรู้สึกและความคาดหวังที่แตกต่างกัน โดย Weiner (1979, 1980b, 1985, 1986) ได้ระบุลักษณะการระบุสาเหตุเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติที่มาของสาเหตุ มิติความคงที่ของสาเหตุ และมิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุ

หน้าที่ของมิติการระบุสาเหตุ (Functions of Causal Dimensions)

มิติการระบุสาเหตุ ทำหน้าที่สำคัญ 2 ประการ (Bell-gredler, 1986: 283)

1. เป็นแนวทางต่อการเกิดความคาดหวังผลการทำงานในอนาคต โดยการระบุสาเหตุไปสู่สาเหตุในมิติที่คงที่ จะนำไปสู่การมีความคาดหวังผลการทำงานในอนาคตในลักษณะคงเดิม เช่น ถ้าบุคคลระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปสู่สาเหตุที่คงที่แล้ว มีแนวโน้มว่าบุคคลจะคาดหวังว่าจะมีความล้มเหลวเกิดขึ้นกับเขาอีกในอนาคต

2. มิติการระบุสาเหตุแต่ละมิติก่อให้เกิดกลุ่มของปฏิภังการทางอารมณ์หรือความรู้สึกที่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิภังการทางอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการกระทำพฤติกรรมในภายหลังของบุคคล สำหรับมิติที่มาของสาเหตุการระบุสาเหตุไปสู่ปัจจัยภายในจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่เกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนเอง (Self-image) เช่น การระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปสู่การขาดความสามารถ การขาดความพยายาม และการขาดลักษณะดึงดูดทางกายภาพ ก่อให้เกิดการมองภาพลักษณ์ของตนเองในทางลบ ขณะที่การระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปสู่ปัจจัยภายนอก เช่น โชค หรือการกระทำจากบุคคลอื่น จะไม่ทำให้ความรู้สึกนับถือตนเองต่ำลง ส่วนมิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุที่ก่อให้เกิดกลุ่มของปฏิภังการทางอารมณ์ความรู้สึกที่แตกต่างกันนั้น พบว่า การระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปสู่สาเหตุที่ตนเองสามารถควบคุมได้ เช่น ความพยายามจะก่อให้เกิดความรู้สึกผิด แต่ถ้าระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปสู่การกระทำของบุคคลอื่นจะก่อให้เกิดความรู้สึกโกรธ

สำหรับรายละเอียดของมิติการระบุสาเหตุที่ก่อให้เกิดปฏิภังการความรู้สึกและความคาดหวังที่แตกต่างกันนั้น จะกล่าวถึงในรูปของความเชื่อมโยงระหว่างมิติการระบุสาเหตุและปฏิภังการความรู้สึก และมิติการระบุสาเหตุและความคาดหวังผลการกระทำในอนาคต ดังนี้

ความเชื่อมโยงระหว่างมิติการระบุดสาเหตุและความคาดหวังผลการกระทำในอนาคต

ความคาดหวังผลการกระทำในอนาคตหรือความคาดหวังเป้าหมาย เป็นสิ่งซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล โดยนักทฤษฎีการจูงใจทางปัญญา (Cognitive motivational theorist) กล่าวถึงความคาดหวังการบรรลุเป้าหมายในฐานะตัวแปรที่มีอิทธิพลในการกำหนดการกระทำ และนอกจากนั้น ความคาดหวังยังเป็นตัวแปรหนึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับการจูงใจ (Weiner, 1985: 555) ดังนั้นในการศึกษาทฤษฎีผลการระบุดสาเหตุที่มีต่อการจูงใจ จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาถึงความเชื่อมโยงระหว่างการระบุดสาเหตุและความคาดหวังผลการกระทำในอนาคต

การระบุดสาเหตุและความคาดหวังผลการกระทำในอนาคตมีความเชื่อมโยงที่เป็นไปได้ 2 ประการ (Weiner, 1985: 555)

1. การระบุดสาเหตุมีอิทธิพลต่อความคาดหวังสัมบูรณ์ (Absolute Expectancy) ต่อการบรรลุเป้าหมาย ซึ่ง Heider (1958) ให้เหตุผลว่าการคาดหวังเกี่ยวกับเป้าหมายในบริบทที่เกี่ยวข้องกับสัมฤทธิ์ผล เกิดขึ้นจากการรับรู้ระดับความสามารถและการใช้ความพยายามที่สัมพันธ์กับการรับรู้ความยากของงาน แต่เมื่อมีมโนทัศน์เกี่ยวกับผลของการระบุดสาเหตุเกิดขึ้น การวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงในลักษณะนี้จึงอาจทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดคนลาดได้

2. การค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างการระบุดสาเหตุและการเปลี่ยนความคาดหวัง และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างการระบุดสาเหตุและความคาดหวังสัมบูรณ์เกี่ยวกับความสำเร็จ นอกจากนี้ การทำนายถึงทิศทางของการเปลี่ยนระดับความคาดหวังจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของอารมณ์และการจูงใจได้ง่ายขึ้น

สำหรับวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนความคาดหวัง โดยเฉพาะในบริบททางสัมฤทธิ์ผล จะมีทิศทางของการศึกษาค้นคว้าที่แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 จะศึกษาเกี่ยวกับระดับของความทะเยอทะยาน (Level of aspiration) การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การศึกษาถึงระดับความทะเยอทะยานที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ของบุคคลถึงระดับผลการกระทำในอดีตของเขา ซึ่งผลการศึกษาล้วนส่วนใหญ่พบว่า ระดับของความทะเยอทะยานจะเพิ่มขึ้นภายหลังการบรรลุเป้าหมาย และจะลดลงภายหลังการไม่บรรลุเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม พบผลการศึกษาที่แสดงรูปแบบการเปลี่ยนความทะเยอทะยานในลักษณะอื่น ๆ อีก โดยพบว่า บุคคลจะลดระดับความทะเยอทะยานลงภายหลังการได้รับความสำเร็จ หรืออาจเพิ่มระดับความทะเยอทะยานขึ้นภายหลังการได้รับความล้มเหลวเป็นต้น ซึ่งในเรื่องของระดับความทะเยอทะยานสามารถสันนิษฐานไปสู่เรื่องระดับความคาดหวังผลสำเร็จในอนาคตได้ กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีระดับความทะเยอทะยานสูง ก็จะมีระดับความคาดหวังสูงด้วยเช่นกัน (Weiner, 1986:82)

กลุ่มที่ 2 จะศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของผลที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญต่อระดับของความคาดหวัง จากการศึกษาวิจัยพบข้อสรุปเกี่ยวกับการเปลี่ยนระดับความคาดหวังที่ได้รับอิทธิพลจากผลการกระทำที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญในลักษณะการเปลี่ยนระดับความคาดหวังที่มีทิศทางไม่แน่นอน กล่าวคือ การได้รับความสำเร็จอาจทำให้มีระดับความคาดหวังที่เพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ได้ ส่วนความล้มเหลวก็เช่นเดียวกัน โดยอาจทำให้มีระดับความคาดหวังได้ทั้งการเพิ่มขึ้นและการลดลง (Weiner, 1986:83)

กลุ่มที่ 3 มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อในอำนาจควบคุม และบุรณาการของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม Rotter นำหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและมโนทัศน์อำนาจควบคุมมาใช้อธิบายการเปลี่ยนระดับความคาดหวังในลักษณะต่าง ๆ โดยสรุปว่า ทิศทางของการเปลี่ยนระดับความคาดหวังที่เกิดขึ้นหลังจากการได้รับความสำเร็จหรือความล้มเหลวได้รับอิทธิพลจากการรับรู้ที่มาของเหตุการณ์ ซึ่งส่วนมากการเปลี่ยนระดับความคาดหวังที่มีแบบแผนแน่นอน จะขึ้นกับการอธิบายสาเหตุไปสู่ปัจจัยภายใน เช่น ความสำเร็จที่เกิดจากทักษะ จะมีผลต่อการเพิ่มขึ้นของระดับความคาดหวัง และความล้มเหลวที่เกิดจากทักษะก็จะมีผลต่อการลดลงของระดับความคาดหวัง ส่วนการอธิบายสาเหตุไปสู่ปัจจัยภายนอกส่วนมากจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนระดับความคาดหวังที่ไม่มีแบบแผนแน่นอน (Rotter, 1966 cited by Weiner, 1985: 556)

การเปลี่ยนระดับความคาดหวังตามแนวคิดทฤษฎีการระบุสาเหตุ

แนวคิดของนักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีสมมติฐานว่า แบบแผนของการเปลี่ยนระดับความคาดหวังเกิดขึ้นจากการรับรู้ที่มาของสาเหตุ แต่นักทฤษฎีการระบุสาเหตุเสนอแนวคิดในเรื่องนี้ที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ นักทฤษฎีการระบุสาเหตุเสนอว่า ทิศทางของการเปลี่ยนระดับความคาดหวังภายหลังการได้รับผลกรรมเกิดขึ้นจากการรับรู้ความคงที่ของสาเหตุ โดยเมื่อบุคคลรับรู้สาเหตุของผลกรรมที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุที่คงที่แล้ว บุคคลจะเกิดความคาดหวังผลกรรมในอนาคตว่าจะเกิดขึ้นเหมือนเดิม คือ การได้รับความสำเร็จ จะก่อให้เกิดความคาดหวังว่าจะได้รับความสำเร็จเช่นเดียวกันอีกในอนาคต ขณะเดียวกันความล้มเหลวที่ได้รับก็จะก่อให้เกิดความเชื่อที่ว่า จะมีความล้มเหลวเกิดขึ้นอีกในอนาคต และในทางตรงข้าม หากบุคคลรับรู้สาเหตุของผลกรรมที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุที่ไม่คงที่หรือสามารถเปลี่ยนแปลงได้แล้ว การคาดหวังผลกรรมในอนาคตจะมีลักษณะที่ไม่แน่นอน กล่าวคือบุคคลอาจคาดว่าจะเกิดผลกรรมเช่นนั้นขึ้นอีกหรือไม่เกิดผลกรรมเช่นนั้นก็ได้ ดังนั้นการได้รับความสำเร็จอาจไม่ทำให้เกิดระดับความคาดหวังที่เพิ่มขึ้น หรือความล้มเหลวก็จะไม่ทำให้เกิดระดับความคาดหวังความสำเร็จในอนาคตที่ลดลง (Weiner, 1979:9) จากแนวคิดระหว่างทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและทฤษฎีการระบุสาเหตุในเรื่องอิทธิพลของการรับรู้สาเหตุที่มีต่อการเปลี่ยนระดับความคาดหวัง ก่อให้เกิดงานวิจัยเพื่อเปรียบเทียบแนวคิดของทั้งสองทฤษฎีนี้ และผลการวิจัยที่ได้รับเป็นไปในลักษณะสนับสนุนแนวคิดของทฤษฎีการระบุสาเหตุ (Weiner, 1986: 115)

หลักการทั่วไปเกี่ยวกับความคาดหวังตามทฤษฎีการระบุสาเหตุ

หลักการทั่วไปเกี่ยวกับความคาดหวังตามทฤษฎีระบุสาเหตุ เป็นหลักการที่สรุปได้จากผลการศึกษาวิจัย (Weiner, 1986: 115) โดยปรากฏผลดังนี้

1. ถ้าบุคคลระบุสาเหตุของผลกรรมไปสู่สาเหตุที่มีลักษณะคงที่ พบว่า บุคคลจะเกิดความคาดหวังว่า ผลกรรมนั้นจะเกิดขึ้นซ้ำอีก หรือจะมีความคาดหวังผลกรรมในอนาคตเพิ่มมากขึ้น

2. ถ้าบุคคลระบุสาเหตุของผลกรรมไปสู่สาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่แล้วพบว่า ความคาดหวังผลกรรมในอนาคตของบุคคลจะมีลักษณะที่ไม่แน่นอน โดยอาจเป็นเช่นเดิม หรืออาจแตกต่างไปจากเดิมก็ได้

3. ถ้าบุคคลระบุสาเหตุไปสู่สาเหตุที่มีลักษณะคงที่ จะเกิดการคาดการณ์หรือทำนายว่าผลกรรมเช่นนั้นจะเกิดขึ้นซ้ำอีกในอนาคตอย่างแน่นอน มากกว่าการระบุสาเหตุไปสู่สาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่

ความเชื่อมโยงระหว่างมิติการระบุสาเหตุและปฏิกิริยาความรู้สึก

สำหรับเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้น Weiner (1986) ได้กล่าวถึงข้อสันนิษฐานจากการศึกษาจำนวนมากที่เชื่อว่า ความคิดของบุคคลจะมีอิทธิพลต่อการเกิดความรู้สึกของบุคคลนั้น โดยทฤษฎีอารมณ์ความรู้สึกที่เกี่ยวกับปัญหา (Cognitive emotion theory) สันนิษฐานว่า การแปลความหมายหรือการประเมินสถานการณ์ของบุคคลจะเป็นสิ่งชี้แนะให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก (Arnold, 1960; Ellis, 1975; Lazarus, 1966 cited by Weiner, 1986: 119) และสำหรับนักทฤษฎีการระบุสาเหตุ ความคิด หมายถึง การรับรู้สาเหตุของผลกรรมทางบวกหรือทางลบ ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดปฏิกิริยาความรู้สึกต่อผลกรรมที่เกิดขึ้น

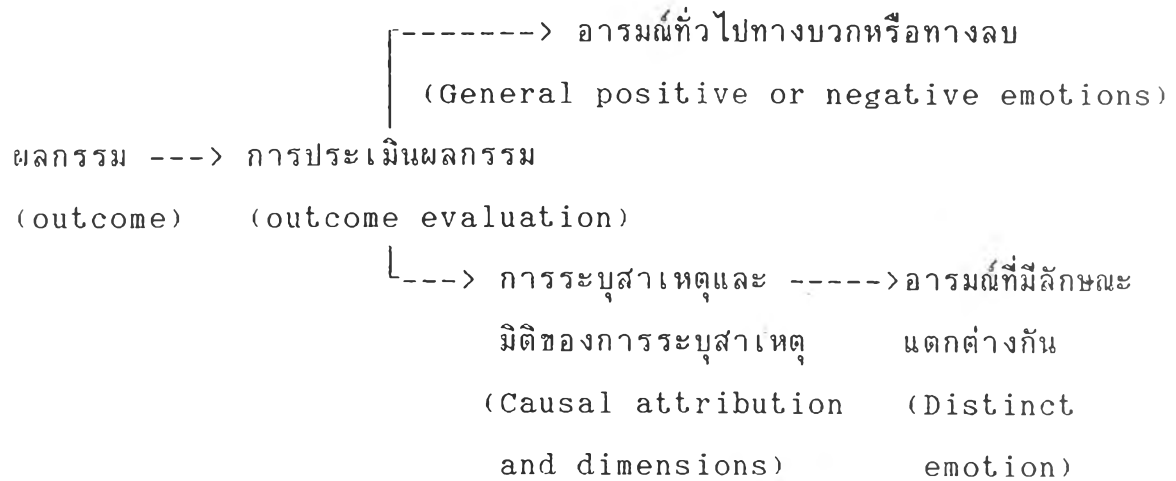
ตามทฤษฎีผลการระบุสาเหตุของ Weiner (1979, 1986) กล่าวถึงกระบวนการของความคิดและอารมณ์ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับสัมฤทธิ์ผล ดังนี้

1. การรับรู้ผลกรรมที่เกิดขึ้นว่าได้รับความสำเร็จหรือได้รับความล้มเหลว มีผลต่อการเกิดปฏิกิริยาความรู้สึกของบุคคล กล่าวคือ ความสำเร็จจะก่อให้เกิดความสุข ส่วนความล้มเหลวจะก่อให้เกิดความเสียใจและคับข้องใจ อารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ผลกรรม (outcome dependent) นี้ ถือเป็นอารมณ์แบบทั่ว ๆ ไป (general emotion) ที่เกิดขึ้นจากการบรรลุหรือการไม่บรรลุเป้าหมาย โดยไม่เกี่ยวข้องกับการรับรู้สาเหตุของผลกรรม

2. หลังจากบุคคลรับรู้ผลกรรมที่เกิดขึ้นและทำการระบุสาเหตุของผลกรรมนั้นแล้ว จะทำให้มีกลุ่มของอารมณ์ที่แตกต่างกันเกิดขึ้น ซึ่งเรียกว่าเป็นอารมณ์ความรู้สึกที่ขึ้นกับการรับรู้สาเหตุ (attribution dependent) ตัวอย่างเช่น

การรับรู้สาเหตุของความสำเร็จว่าเป็นเพราะโชคดี จะก่อให้เกิดความประหลาดใจ หรือการรับรู้ความสำเร็จว่าเป็นผลจากการมานะพยายาม จะก่อให้เกิดอารมณ์ที่สงบเยือกเย็นปราศจากความตื่นเต้น เป็นต้น

3. นอกจากนั้น มิติการระบุสาเหตุยังมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการของอารมณ์ด้วย โดยแต่ละมิติจะมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มของความรู้สึกที่มีลักษณะเฉพาะ ตัวอย่างเช่น การรับรู้สาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลวว่าเกิดขึ้นจากปัจจัยภายใน เช่น บุคลิกภาพ ความสามารถ หรือความพยายาม จะมีผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือการลดลงของการนับถือตนเองหรือคุณค่าของตนเอง ขณะที่การรับรู้สาเหตุว่าเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก จะไม่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง กระบวนการของความคิดและอารมณ์ดังกล่าวข้างต้น สามารถแสดงได้ดังภาพ

ภาพที่ 2 แสดงกระบวนการของความคิดและอารมณ์ (Weiner, 1985: 560)

อารมณ์ที่สัมพันธ์กับมิติการระบุสาเหตุ

แม้กระบวนการของความคิดและอารมณ์จะกล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดอารมณ์ความรู้สึกทั้งจากการรับรู้ผลกรรม การรับรู้สาเหตุเฉพาะ และการรับรู้มิติของสาเหตุ แต่อย่างไรก็ตาม Weiner (1985) พบว่า งานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ของการระบุสาเหตุและอารมณ์ จะศึกษาในแง่ของการรับรู้มิติของสาเหตุมากกว่าการรับรู้สาเหตุเฉพาะ และผลจากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

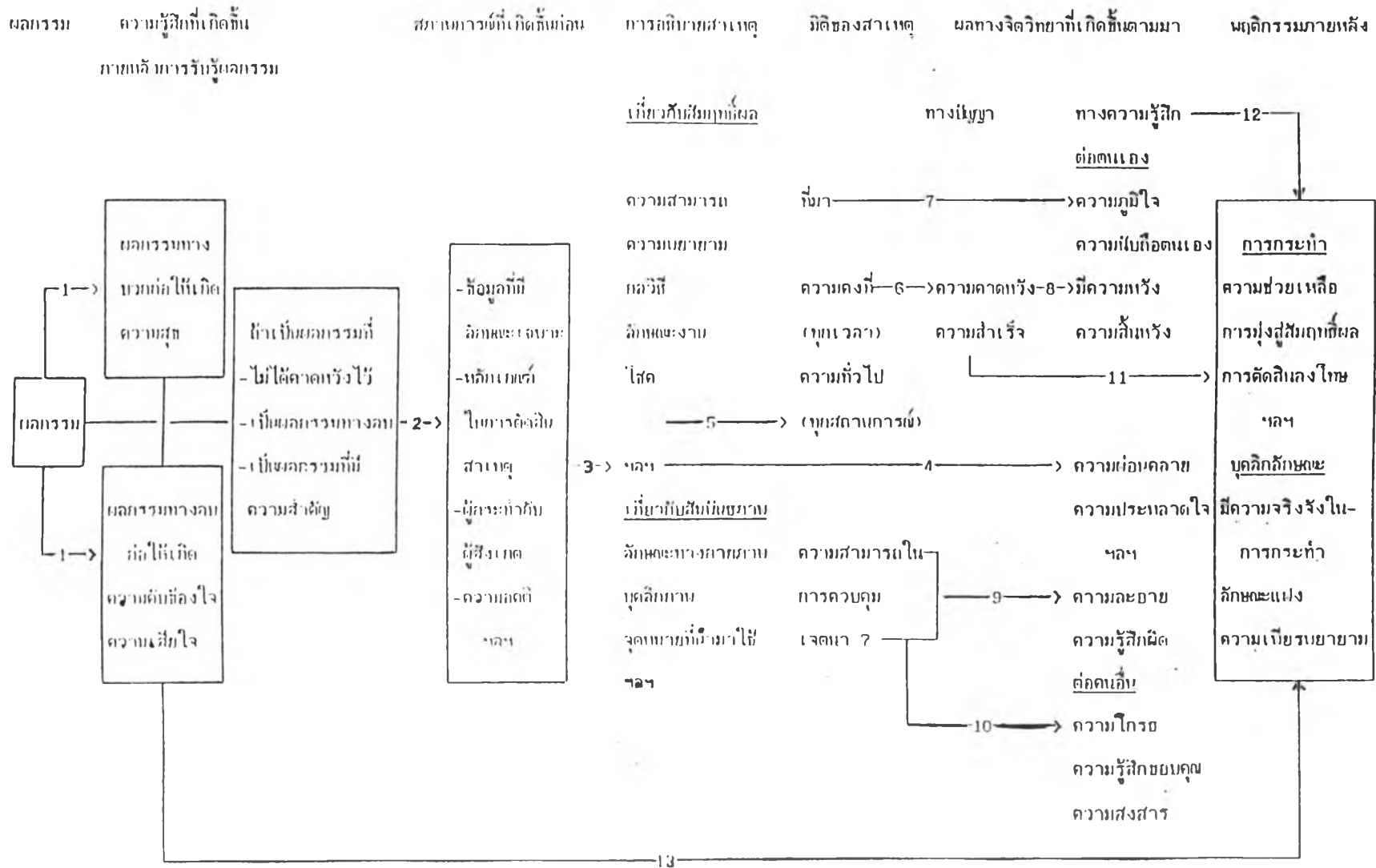
มิติที่มาของสาเหตุ จะมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกเกี่ยวกับคุณค่าของตนเอง (Self-worth) และการนับถือตนเอง (Self-esteem) ของบุคคล กล่าวคือ การระบุนสาเหตุของผลกระทบทางบวกไปสู่ปัจจัยภายใน เช่น ความสามารถหรือความพยายามจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกนับถือตนเองเพิ่มขึ้น มองภาพลักษณ์ของตนเอง (Self-image) ในทางบวกมากขึ้นว่าการระบุนสาเหตุของผลกระทบทางบวกไปสู่โชคหรือการช่วยเหลือจากคนอื่นซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก (Weiner, 1982 cited by Bell-gredler, 1986: 284) ขณะเดียวกันการระบุนสาเหตุของผลกระทบทางลบไปสู่ปัจจัยภายใน เช่น การขาดความสามารถ การขาดความพยายาม หรือลักษณะส่วนตัวอื่น ๆ จะก่อให้เกิดการมองภาพลักษณ์ของตนเองในทางลบ มีความรู้สึกผิดหรืออายเกิดขึ้น

มิติความคงที่ของสาเหตุ มิตินี้จะมีอิทธิพลเบื้องต้นต่อความคาดหวังผลกรรมในอนาคต ส่วนด้านปฏิกริยาความรู้สึก มิติความคงที่จะมีอิทธิพลต่อความเข้มของความรู้สึกที่เกิดขึ้น กล่าวคือ ความรู้สึกจะมีความเข้มมากที่สุดเมื่อระบุนเหตุไปสู่มิติที่คงที่ ตัวอย่างเช่น การรับรู้สาเหตุของความล้มเหลวในลักษณะสาเหตุที่คงที่ เช่น ความสามารถ หรือความยากของงาน จะก่อให้เกิดความรู้สึกเฉื่อยชา ขอมจำนน และซึมเศร้า ซึ่งอารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้สามารถแผ่ขยายไปสู่ออนาคตได้ ส่วนการรับรู้สาเหตุของความล้มเหลวที่เกิดจากสาเหตุที่ไม่คงที่จะไม่มีผลต่อการแผ่ขยายไปสู่ออนาคต (Bell-gredler, 1986: 285) นอกจากนั้น ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อบุคคลอื่นจะมีระดับความเข้มตามการรับรู้ความคงที่ของสาเหตุด้วย เช่น บุคคลจะเกิดความรู้สึกสงสารคนตาบอดมากกว่ารู้สึกสงสารคนที่ตาเจ็บชั่วคราว (Weiner, 1982 cited by Bell-gredler, 1986: 215)

มิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุ ก่อให้เกิดอารมณ์ในลักษณะที่หลากหลาย กล่าวคือ การระบุนสาเหตุไปสู่สาเหตุที่บุคคลสามารถควบคุมได้ด้วยตนเองก่อให้เกิดความรู้สึกมีความสามารถหรือความรู้สึกผิด ขณะที่การระบุนเหตุไปสู่สาเหตุที่สามารถควบคุมได้โดยบุคคลอื่น ก่อให้เกิดความรู้สึกขอบคุณหรือความรู้สึกโกรธ นอกจากนั้นมิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุยังเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ระหว่างบุคคลในเรื่องของรางวัลและการลงโทษ รวมทั้งการตัดสินใจให้ความช่วยเหลือต่อการกระทำของบุคคล

จากองค์ประกอบของการระบुสาเหตุ ซึ่งเริ่มตั้งแต่มีเหตุการณ์เสร็จ
สิ้นลงและมีผลกรรมเกิดขึ้น บุคคลทำการประเมินผลกรรมตามการรับรู้ มีการระบु
สาเหตุ เกิดปฏิกิริยาความรู้สึกและความคาดหวังผลกรรมในอนาคต จนกระทั่ง
เกิดพฤติกรรมภายหลังขึ้น สามารถสรุปได้ตามรูปแบบของทฤษฎีผลการระบुสาเหตุ
ที่มีต่อการจูงใจและอารมณ์ของ Weiner (1986: 162) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงรูปแบบของทฤษฎีผลการระบุสาเหตุที่ต่อมารุ่งเรืองและอารมณ์ (Weiner, 1986: 163)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากแนวคิดเกี่ยวกับการระบุสาเหตุของความล้มเหลวและความล้มเหลวของ Weiner ก่อให้เกิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องขึ้นอย่างมากมาย โดยลักษณะของการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของการระบุสาเหตุของความล้มเหลวและความล้มเหลว ความสัมพันธ์ระหว่างการระบุสาเหตุกับตัวแปรอื่น ๆ เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การนับถือตนเอง อัตมโนทัศน์ ฯลฯ และเกี่ยวกับผลการระบุสาเหตุที่มีต่อปฏิกริยาความรู้สึกและความคาดหวัง ซึ่งผู้วิจัยขอกล่าวถึงเฉพาะงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องต่อการนำมาใช้ เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

การระบุสาเหตุของความล้มเหลวและความล้มเหลวกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

สำหรับความสัมพันธ์ของการระบุสาเหตุและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ Weiner และ Kukla (1970) พบว่า บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงและต่ำนั้น มักจะมีการระบุสาเหตุของความล้มเหลวและความล้มเหลวในลักษณะที่แตกต่างกัน โดยบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะมีพฤติกรรมมุ่งสู่สัมฤทธิ์ผลมากกว่าบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงมีแนวโน้มที่จะอธิบายความสำเร็จว่าเกิดขึ้นเนื่องจากตัวเขาเอง และแม้จะประสบความล้มเหลว บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงก็ยังยืนยันกรานที่จะกระทำต่อไป เพราะเขาเชื่อว่า ความล้มเหลวของเขานั้นเกิดจากการขาดความพยายาม ในขณะที่บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำมีแนวโน้มที่จะอธิบายความล้มเหลวว่าเกิดจากการมีความสามารถไม่เพียงพอ ความยากของงาน และความโชคร้าย ซึ่งการอธิบายเช่นนี้ก็เพื่อรักษาภาพพจน์ที่ดีของตนไว้ เนื่องจากสาเหตุของความล้มเหลวเป็นสิ่งที่เขาไม่สามารถควบคุมได้ ผลการวิจัยที่ได้รับนี้มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยต่อมาของ Kulka (1972) และ Klein (1982)

การระบุสาเหตุของความล้มเหลวและความล้มเหลวกับการนับถือตนเอง

Burke (1978) ศึกษาผลของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการนับถือตนเอง และผลการทำงานต่อการระบุสาเหตุของนักศึกษาชายที่มีอายุเฉลี่ย 23.31 ปี จำนวน

90 คน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มที่มีการนับถือตนเองสูง กลาง และต่ำ และให้กลุ่มตัวอย่างประเมินสาเหตุของความล้มเหลวและความล้มเหลวจาก 4 สาเหตุ คือ ความสามารถ ความพยายาม ความยากของงาน และโชค ผลการศึกษานพบว่า บุคคลจะระบุสาเหตุไปที่ความสามารถและความยากของงาน เมื่อผลการทำงานสอดคล้องกับระดับความนับถือตนเอง ส่วนผู้ที่ระดับผลการทำงานไม่สอดคล้องกับระดับการนับถือตนเอง มีแนวโน้มที่จะระบุสาเหตุไปสู่โชค นั่นคือ ผู้ที่มีระดับความนับถือตนเองต่ำจะระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปที่ความสามารถและความยากของงาน เช่นเดียวกับผู้ที่มีความนับถือตนเองปานกลางและสูง ก็จะระบุสาเหตุของความล้มเหลวไปสู่ความสามารถและความยากของงาน ในขณะที่ผู้ที่มีระดับความนับถือตนเองต่ำมีแนวโน้มจะระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากโชค และผู้ที่มีระดับความนับถือตนเองปานกลางและสูงก็มักจะระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากโชคเช่นกัน ส่วนการระบุสาเหตุไปสู่ความพยายาม พบว่าไม่ได้มีผลมาจากความสอดคล้องระหว่างผลการทำงานและความนับถือตนเอง แต่เป็นผลจากการรับรู้ผลการทำงานว่าได้รับความสำเร็จหรือได้รับความล้มเหลว โดยพบว่า บุคคลจะระบุสาเหตุไปที่ความสามารถและความพยายามเมื่อได้รับความสำเร็จ มากกว่าเมื่อได้รับความล้มเหลว

การระบุสาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลวกับอัตมโนทัศน์

งานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการระบุสาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลวกับอัตมโนทัศน์ ได้แก่ งานวิจัยของ Ames (1978) ที่ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 112 คน ผลการศึกษานพบว่า บุคคลที่มีอัตมโนทัศน์แตกต่างกัน จะมีการระบุสาเหตุแตกต่างกันด้วย โดยพบว่าในกรณีที่ได้รับความสำเร็จนักเรียนที่มีอัตมโนทัศน์สูงจะระบุสาเหตุไปสู่ความสามารถมากกว่านักเรียนที่มีอัตมโนทัศน์ต่ำ แต่ไม่พบความแตกต่างกันในการระบุสาเหตุของนักเรียนที่ได้รับความล้มเหลว

ต่อมา Marsh (1984) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตมโนทัศน์และการระบุสาเหตุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 248 คน ผลการศึกษานพบว่า ในกรณีที่ได้รับความสำเร็จ อัตมโนทัศน์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการระบุสาเหตุว่าเกิดจากความสามารถ ($r=.59$) และความพยายาม ($r=.55$) ส่วนในกรณีที่ได้รับความสำเร็จ

ล้มเหลว อັตมโนทัศน์ มีความสัมพันธ์ทางลบกับการระบุงสาเหตุว่าเพราะขาดความสามารถ ($r = -.48$) และขาดความพยายาม ($r = -.40$) และเมื่อ Marsh ทำการศึกษาเพิ่มเติมอีกครั้งกับนักเรียนจำนวน 559 คน ก็พบผลที่สอดคล้องกัน ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าผู้ที่มีอັตมโนทัศน์สูงจะระบุงสาเหตุความสำเร็จว่าเป็นเพราะความสามารถและความพยายามสูงกว่าผู้ที่มีอັตมโนทัศน์ต่ำ

ผลการระบุงสาเหตุที่มีต่อปฏิภรียาความรู้สึภและความคาดหวัง

ตามแนวทางของทฤษฎีผลการระบุงสาเหตุ ที่กล่าวถึงวเชื่อมโยภระหว่าง การระบุงสาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลว กับปฏิภรียาความรู้สึภและความคาดหวัง ซึ่งเป็นตัวจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่อมา สำหรับการวิจัยที่ทำการศึกษาถึงวเชื่อมโยภของตัวแปรดังกล่าวได้แก่ Simon and Feather (1973) ศึกษาเกี่ยวกับการระบุงสาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลวในการสอบของนักศึกษาจำนวน 296 คน ผลการศึกษาพบว่า การเตรียมตัวสอบ (การมีความรู้) มีความสัมพันธ์มากที่สุดกับความมั่นใจในเบื้องต้นต่อการสอบ (ความคาดหวัง) และผลกรรมที่สอดคล้องกับความมั่นใจ (ความคาดหวัง) มีแนวโน้มจะถูกระบุงสาเหตุว่ามาจากองค์ประกอบภายใน คือการมีหรือไม่มีความรู้และความสามารถ นั่นคือ ผู้ที่มีความมั่นใจว่าจะสอบได้ และผลคือสอบได้ จะระบุงสาเหตุไปที่การมีความรู้หรือความสามารถ ส่วนผู้ที่ไม่มีความมั่นใจ และผลคือสอบไม่ได้ จะระบุงสาเหตุไปสู่การไม่มีความรู้หรือขาดความสามารถ ขณะที่การมีผลกรรมไม่สอดคล้องกับความมั่นใจ ก็จะทำไปสู่การระบุงสาเหตุว่าเป็นเพราะโชคดี/โชคไม่ดี

Riemer (1975: 1163-1167) ทำการศึกษาถึงอิทธิพลของความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุที่มีต่อความรู้สึภและความคาดหวัง โดยเขาทำการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยชาย 64 คน และหญิง 64 คน วิธีการทดลองกระทำโดยให้การชี้แนะกับกลุ่มตัวอย่างว่า ความสำเร็จของการฝึกเล่นเปียโนของเขาเกิดขึ้นจากความสามารถ ความพยายาม ความง่ายของงาน หรือความบังเอิญ จากนั้นให้การสะท้อนกลับถึงผลการฝึกหัดเปียโนของกลุ่มตัวอย่างทุกคน ซึ่งการทดลองนี้ได้ผลเป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้ คือ กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการชี้แนะว่าความสำเร็จเกิดจากปัจจัยภายใน คือ ความสามารถและความพยายาม จะรายงานความรู้สึกทางบวก

มากกว่ากลุ่มที่ได้รับการชี้แนะว่าความสำเร็จเกิดจากปัจจัยภายนอก ผลการศึกษาที่ได้รับนี้ได้ผลตรงกันทั้งกลุ่มตัวอย่างชายและหญิง ส่วนผลของมิติตามคังที่ของสาเหตุที่มีต่อความคาดหวังความสำเร็จนั้นได้ผลที่ไม่ชัดเจนนัก ซึ่งผลที่ได้สอดคล้องกับการศึกษาของ Forsyth and McMillan (1981: 393-403) ที่ทำการศึกษาคือเชื่อมโยงระหว่างการระบุสาเหตุ ความรู้สึกและความคาดหวัง โดยทำการทดสอบรูปแบบ 3 มิติของ Weiner กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้เป็นนักศึกษาระดับวิทยาลัยจำนวน 233 คน เป็นหญิง 144 คน ชาย 89 คน วิธีการศึกษากระทำโดยการสะท้อนกลับถึงผลการสอบของนักศึกษาแต่ละคนว่าอยู่ในระดับ A, B, C, D หรือ E จากนั้นให้นักศึกษาทำการประเมินผลการสอบ สาเหตุของผลการสอบ ปฏิบัติการความรู้สึก และความคาดหวังของตน ลงบนมาตราประเมินค่าแบบ 9 ช่วง

ผลการศึกษาพบว่า ปฏิบัติการความรู้สึกทางบวกจะเกิดขึ้นกับนักศึกษาที่รับรู้ว่าคุณค่าของผลการศึกษากระทำได้ดี หรือระบุสาเหตุความสำเร็จไปสู่ปัจจัยภายใน และระบุเหตุความล้มเหลวไปสู่ปัจจัยภายนอกหรือระบุสาเหตุความสำเร็จว่าเกิดจากปัจจัยที่คังที่ ซึ่งตรงกับแนวคิดตามทฤษฎีของ Weiner ส่วนในด้านความคาดหวัง พบว่ามีความสัมพันธ์กับมิติทั้ง 3 ของการระบุสาเหตุ แต่จะมีความสัมพันธ์กับมิติตามความสามารถในการควบคุมสาเหตุและที่มาของสาเหตุมากกว่าในมิติตามคังที่ของสาเหตุ ซึ่งไม่ตรงกับแนวคิดของ Weiner ที่เห็นว่า ความคาดหวังจะมีความสัมพันธ์กับมิติตามคังที่ของสาเหตุมากที่สุด

ในเรื่องมิติตามการระบุสาเหตุทั้ง 3 มิติของ Weiner นี้ ได้รับความสนใจและนำมาทดสอบโดย Meyer (1980) ซึ่งศึกษาถึงมิติตามการระบุสาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลวและผลที่ตามมาภายหลังการระบุสาเหตุกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้เป็นนักศึกษาชายจำนวน 200 คน และผลจากการศึกษาด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ พบว่า มิติตามการระบุสาเหตุ มี 3 มิติตรงกับที่ Weiner ได้เสนอไว้ ส่วนผลที่เกี่ยวกับการประเมินความรู้สึก พบว่า ความพึงพอใจมีความสัมพันธ์มิติตามความสามารถในการควบคุมสาเหตุ และความคาดหวังสัมพันธ์กับมิติตามคังที่ของสาเหตุ ต่อมา Graham, Doubleday and Guarina (1984) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมิติตามความสามารถในการควบคุมสาเหตุกับอารมณ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาจำนวน 120 คน พบว่า นักเรียนจะเกิดความรู้สึกผิดมากที่สุด

เมื่อผลกรรมที่เกิดขึ้นเป็นผลกรรมทางลบ และเกิดจากสาเหตุที่สามารถควบคุมได้ และในปี 1988 มีการศึกษาถึงผลของการระบุสาเหตุความสำเร็จในการสอบเทอมแรกของนักศึกษาใหม่ โดย Platt (1988) เขาทำการศึกษากับนักศึกษาจำนวน 208 คน และพบผลการศึกษาที่ยืนยันรูปแบบผลของการระบุสาเหตุจำเพาะ นั่นคือ พบว่าการระบุสาเหตุของความสำเร็จในชั้นมัธยมศึกษาว่าเกิดจากความสามารถ มีผลทางบวกต่อความคาดหวังความสำเร็จในการเรียนระดับมหาวิทยาลัยได้อีกด้วย

นอกจากงานวิจัยที่กล่าวถึงข้างต้น พบว่า มีงานวิจัยที่สนใจนำแนวคิดของ ทฤษฎีการระบุสาเหตุไปทำการศึกษาข้ามวัฒนธรรม เพื่อศึกษาถึงผลที่เกิดขึ้น โดย Betancourt and Weiner (1982) ทำการศึกษาถึงการระบุสาเหตุตามมิติการระบุสาเหตุ เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาชาวชิลี และนักศึกษาชาวอเมริกัน ผลการศึกษานพบว่า ชาวชิลีมีการรับรู้สาเหตุปัจจัยภายนอก ในลักษณะที่เป็นปัจจัยภายนอก มากกว่าชาวอเมริกัน ส่วนสาเหตุที่มีลักษณะคงที่ และสาเหตุที่สามารถควบคุมได้ จะถูกรับรู้ในลักษณะที่มีความคงที่ และสามารถควบคุมได้น้อยกว่าที่ชาวอเมริกันรับรู้

ต่อมา Schuster, Forsterling and Weiner (1989) ทำการศึกษาข้ามวัฒนธรรมเกี่ยวกับมโนทัศน์ การรับรู้สาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลว โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นชาวเบลเยียม อินเดีย เกาหลีใต้ เยอรมันตะวันตก และอังกฤษ จากอาชีพข้าราชการและคนขับแท็กซี่ จำนวน 409 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทุกคนต้องทำการระบุสาเหตุของความสำเร็จหรือล้มเหลวในการหางานทำ ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบด้านอาชีพไม่มีผลต่อการประเมินคุณลักษณะของสาเหตุในแต่ละมิติ ส่วนองค์ประกอบด้านเชื้อชาติพบว่า แต่ละเชื้อชาติมีการประเมินคุณลักษณะของสาเหตุไม่แตกต่างกัน ยกเว้นกลุ่มตัวอย่างชาวอินเดียที่มีการรับรู้สาเหตุในลักษณะที่เกิดจากปัจจัยภายนอกไม่คงที่ และไม่สามารถควบคุมได้ มากกว่ากลุ่มตัวอย่างชาติอื่น ๆ อย่างเด่นชัด

ในปี 1989 เช่นกัน Stipek, Weiner and Li (1989) ทำการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการระบุสาเหตุและอารมณ์ของประชาชนในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เปรียบเทียบกับชาวอเมริกัน โดยกลุ่มตัวอย่างครั้งนี้เป็นนักศึกษาชาวจีน

จำนวน 101 คน และนักศึกษาชาวอเมริกันจำนวน 78 คน ผลการวิจัยพบว่า โดยทั่วไปแล้ว นักศึกษาทั้งสองเชื้อชาติ จะมีลักษณะการระบุงสาเหตุคล้ายคลึงกัน เช่น การประเมินทางบวก จะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ได้รับความสำเร็จ มากกว่าความล้มเหลว แต่ก็พบข้อแตกต่างกันในบางลักษณะ กล่าวคือ ในกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาชาวจีน การระบุงสาเหตุไปสู่การมีความสามารถสูง แม้จะมีการใช้ความพยายามต่ำ ทำให้เกิดการประเมินทางบวกมากกว่าการมีความสามารถต่ำ ทั้งการประสบความสำเร็จ และการประสบความสำเร็จล้มเหลว ซึ่งแตกต่างจากนักศึกษาชาวอเมริกันที่จะมีการประเมินทางลบมากที่สุดในสถานการณ์ที่ประสบความสำเร็จจากการมีความสามารถสูง แต่ใช้ความพยายามต่ำ นอกจากนี้พบว่า ในสถานการณ์ที่มีการแข่งขันทางสังคม ความสำเร็จหรือชัยชนะจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจกับชาวจีนมากกว่าชาวอเมริกัน และความรู้สึกผิดหรืออับอาย จะเกิดกับชาวจีนเมื่อมีความล้มเหลวทางสัมฤทธิ์ผลเกิดขึ้นกับตนเอง ในขณะที่ชาวอเมริกันส่วนใหญ่ จะรู้สึกอับอายถ้าต้องทำความเสียหายหรือเจ็บปวดให้เกิดขึ้นกับผู้อื่น

สำหรับการศึกษาวิจัยที่นำทฤษฎีการระบุงสาเหตุมาใช้ในประเทศไทย โดยศึกษาในบริบทที่เกี่ยวข้องกับสัมฤทธิ์ผล เท่าที่ผู้วิจัยศึกษานพบ ได้แก่งานวิจัยของ จรัล อุ่นจิตติวัฒน์ (2532) อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ เป็นเพียงการศึกษาถึงองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กับการระบุงสาเหตุ ไม่ได้ทำการศึกษาถึงผลของการระบุงสาเหตุที่มีต่อความรู้สึก ความคาดหวัง และพฤติกรรมภายหลัง โดย จรัล อุ่นจิตติวัฒน์ ทำการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้สาเหตุของความสำเร็จและความล้มเหลวในวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่มีมโนภาพเกี่ยวกับตนเองและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่างกัน ในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 275 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 275 คน ผลการศึกษานพบว่า นักเรียนที่มีมโนภาพเกี่ยวกับตนเอง และมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง มีการระบุงสาเหตุของความสำเร็จ ว่าเป็นเพราะความสามารถและความพยายามในระดับที่สูงกว่านักเรียนที่มีมโนภาพเกี่ยวกับตนเองและแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ พบว่า มโนภาพเกี่ยวกับตนเอง และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการระบุงสาเหตุของความสำเร็จ ว่าเป็นเพราะความสามารถและความพยายาม และมีความสัมพันธ์ทางลบกับการระบุงสาเหตุของความสำเร็จว่าเป็นเพราะโชคไม่ดี การระบุงสาเหตุของความล้มเหลวว่าเป็นเพราะขาดความสามารถ โชคไม่ดี และงานยาก ในด้านผลสัมฤทธิ์วิชาคณิตศาสตร์ พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวก

กับการระบุงสาเหตุของความสำเร็จว่าเป็นเนราะความสามารถและความพยายาม และมีความสัมพันธ์ทางลบกับการระบุงสาเหตุของความล้มเหลวว่าเป็นเพราะโชคไม่ดี

ส่วนการศีกษาวิจัยเกี่ยวกับผลของการระบุงสาเหตุ ม้งานวิจัยของ รัตนา ประเสริฐสม (2526) ที่นำแนวคิดของทฤษฎีมาใช้ในการเสริมสร้างจิตลักษณะ เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมอนามัยของนักเรียนประถมศึกษา โดยการฝึกให้นักเรียนรับรู้ผลของความพยายามเพื่อให้นักเรียนตระหนักว่า ความพยายามในการกระทำพฤติกรรม โดยสม่ำเสมอ นั้น เป็นสาเหตุของการมีสุขภาพอนามัยดี ผลการศีกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกการรับรู้ผลของความพยายามมีการรายงานการกระทำพฤติกรรม อนามัยสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกการรับรู้ผลของความพยายาม ซึ่งผลของการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การเสริมสร้างลักษณะทางปัญญาและจิตใจ สามารถมีผลในการพัฒนาบุคคลได้

จากแง่คิดและผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว รวมทั้งจากการที่ในประเทศไทย ยังมีการศีกษาวิจัยเกี่ยวกับผลของการระบุงสาเหตุน้อยมาก ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศีกษาถึงลักษณะการระบุงสาเหตุของผลการกระทำและผลที่เกิดขึ้นตามมาภายหลัง ด้านความรู้สึกและความคาดหวังของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยจะศีกษาว่า ในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่ตนเองประสบความสำเร็จ การระบุงสาเหตุที่แตกต่างกัน จะมีผลให้นักเรียนมีปฏิริยาความรู้สึกและความคาดหวังแตกต่างกันหรือไม่และแตกต่างกันอย่างไร และจะศีกษาว่าในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่ตนเองประสบความล้มเหลว การระบุงสาเหตุที่แตกต่างกัน จะมีผลให้นักเรียนมีปฏิริยาความรู้สึกและความคาดหวังแตกต่างกันหรือไม่และแตกต่างกันอย่างไร เพื่อหาวิธีการเสริมสร้างลักษณะการระบุงสาเหตุของนักเรียนให้มีความเหมาะสม และส่งผลต่อการพัฒนาตนเองของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณเองประสบความสำเร็จ การระบุสาเหตุที่แตกต่างกัน จะมีผลให้นักเรียนมีปฏิริยาความรู้สึกแตกต่างกันหรือไม่
2. ในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณเองประสบความสำเร็จล้มเหลว การระบุสาเหตุที่แตกต่างกัน จะมีผลให้นักเรียนมีปฏิริยาความรู้สึกแตกต่างกันหรือไม่
3. ในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณเองประสบความสำเร็จ การระบุสาเหตุที่แตกต่างกัน จะมีผลให้นักเรียนมีความคาดหวังแตกต่างกันหรือไม่
4. ในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณเองประสบความสำเร็จล้มเหลว การระบุสาเหตุที่แตกต่างกัน จะมีผลให้นักเรียนมีความคาดหวังแตกต่างกันหรือไม่

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2533 จากโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานครทั้งชายและหญิงจำนวน 382 คน ซึ่งมาจากการเลือกตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตามระดับชั้น (Stratified Random Sampling)

2. ตัวแปรที่ศึกษา

2.1 การรับรู้ผลงาน ประกอบด้วย การได้รับความสำเร็จ และ การได้รับความล้มเหลว

2.2 การระบุสาเหตุ ที่แบ่งตามลักษณะของสาเหตุออกเป็น 3 มิติ ประกอบด้วย

มิติที่ 1 ที่มาของสาเหตุ แบ่งเป็น สาเหตุจากปัจจัยภายใน และสาเหตุจากปัจจัยภายนอก

มิติที่ 2 ความคงที่ของสาเหตุ แบ่งเป็น สาเหตุที่มีลักษณะคงที่ และสาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่

มิติที่ 3 ความสามารถในการควบคุมสาเหตุ แบ่งเป็น สาเหตุที่สามารถควบคุมได้และสาเหตุที่ไม่สามารถควบคุมได้

2.3 คะแนนของปฏิบัติการความรู้สึก

2.4 คะแนนของความคาดหวังผลงานในอนาคต

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

3.1 แบบทดสอบการสร้างคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ซึ่งมีวิธีการทำแบบทดสอบด้วยการนำตัวอักษรที่กำหนดให้มาจัดเรียงให้เป็นคำศัพท์ (Anagram Test) จำนวน 2 ชุด โดยชุดที่ 1 จะเป็นชุดของตัวอักษรที่สามารถจัดเรียงเป็นคำศัพท์ได้ง่าย และชุดที่ 2 จะเป็นชุดของตัวอักษรที่สามารถจัดเรียงเป็นคำศัพท์ได้ยาก การแบ่งแบบทดสอบเป็นชุดง่ายและชุดยากนี้เพื่อเป็นการสร้างสภาพการณ์ของการได้รับความสำเร็จและความได้รับความล้มเหลวให้กับนักเรียน

3.2 มาตรการวัดการรับรู้ผลงาน ลักษณะการระบุสาเหตุทั้งสามมิติ ปฏิบัติการความรู้สึก และความคาดหวังผลงานในอนาคตของนักเรียน ซึ่งผู้วิจัยดัดแปลงมาจาก STANDARD TEST RATING FORM ของ Forsyth และ McMillan (1981)

ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย

1. ในการวิจัยครั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ถือเป็นสิ่งที่กลุ่มตัวอย่างตอบตามความคิดที่เป็นจริงของตนเอง หรือตอบอย่างจริงใจ

2. เกณฑ์ที่ใช้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็นกลุ่มที่รับรู้ว่าคุณภาพประสบความสำเร็จ-กลุ่มที่รับรู้ว่าคุณภาพล้มเหลว กลุ่มที่ระบุสาเหตุว่าเกิดจากปัจจัยภายใน-กลุ่มที่ระบุสาเหตุว่าเกิดจากปัจจัยภายนอก กลุ่มที่ระบุสาเหตุว่าเป็นสาเหตุที่มีลักษณะคงที่-กลุ่มที่ระบุสาเหตุว่าเป็นสาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่ และกลุ่มที่ระบุสาเหตุว่าเป็นสิ่งที่สามารถควบคุมได้-กลุ่มที่ระบุสาเหตุว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ เพื่อการทดสอบสมมติฐาน จะใช้วิธีการแบ่งตามค่ามัธยฐาน (Median Split)

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. การระบุสาเหตุ หมายถึง การรับรู้สาเหตุของผลงานที่ได้รับจากการทำแบบทดสอบการสร้างคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่เกิดขึ้น ซึ่งในที่นี้แบ่งตามลักษณะการระบุสาเหตุออกเป็น 3 มิติคือ

มิติที่มาของสาเหตุ ซึ่งแบ่งเป็น สาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายในและสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล

มิติความคงที่ของสาเหตุ ซึ่งแบ่งเป็น สาเหตุที่มีลักษณะคงที่หรือเปลี่ยนแปลงได้ยากและสาเหตุที่ไม่คงที่หรือเปลี่ยนแปลงได้ง่าย

มิติความสามารถในการควบคุมสาเหตุ ซึ่งแบ่งเป็น สาเหตุที่บุคคลสามารถควบคุมได้ และสาเหตุที่บุคคลไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้น ลักษณะการระบุสาเหตุที่จำแนกตามมิติการระบุสาเหตุทั้ง 3 มิติจึงแบ่งได้เป็น 8 ลักษณะ ดังนี้

1. การระบุสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่มีลักษณะไม่คงที่และไม่สามารถควบคุมได้ (E-US-Uc)
2. การระบุสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่มีลักษณะไม่คงที่และสามารถควบคุมได้ (E-US-C)
3. การระบุสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่มีลักษณะคงที่และไม่สามารถควบคุมได้ (E-S-Uc)
4. การระบุสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่มีลักษณะคงที่และสามารถควบคุมได้ (E-S-C)
5. การระบุสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายในที่มีลักษณะไม่คงที่และไม่สามารถควบคุมได้ (I-US-Uc)
6. การระบุสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายในที่มีลักษณะไม่คงที่และสามารถควบคุมได้ (I-US-C)
7. การระบุสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายในที่มีลักษณะคงที่และไม่สามารถควบคุมได้ (I-S-Uc)
8. การระบุสาเหตุที่เกิดจากปัจจัยภายในที่มีลักษณะคงที่และสามารถควบคุมได้ (I-S-C)

2. ปฏิกริยาความรู้สึก หมายถึง การแสดงออกหรือการเกิดขึ้นของอารมณ์ (emotion) ความรู้สึก (feeling) หรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นชั่วขณะ (mood) ของนักเรียน หลังจากการทำแบบทดสอบการสร้างคำศัพท์ภาษาอังกฤษเสร็จสิ้นลง และได้รับการเฉลยคำตอบของแบบทดสอบ

ปฏิกริยาความรู้สึกทางบวกหมายถึง การมีปฏิกริยาความรู้สึกทางบวกหรือทางที่ดีต่อตนเองเชิงสัมพัทธ์ เมื่อเปรียบเทียบคะแนนปฏิกริยาความรู้สึกระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่มีการระบุสาเหตุแตกต่างกัน

3. ความคาดหวัง หมายถึง การคาดการณ์หรือความเชื่อของนักเรียนเกี่ยวกับระดับของผลงานจากการทำแบบทดสอบการสร้างคำศัพท์ภาษาอังกฤษในอนาคตของตนเองว่าจะอยู่ในระดับใดระหว่างต่ำมากที่สุดถึงสูงมากที่สุด

4. การรับรู้ผลงาน หมายถึง ผลที่นักเรียนได้รับจากการทำแบบทดสอบการสร้างคำศัพท์ภาษาอังกฤษตามการรับรู้ของนักเรียน

สมมติฐานในการวิจัย

ผู้วิจัยนำแนวคิดจากทฤษฎีผลการระบุสาเหตุของ Weiner มาตั้งเป็นสมมติฐานการวิจัย เพื่อทดสอบว่าผลการวิจัยในครั้งนี้จะสอดคล้องและเป็นไปตามทฤษฎีผลการระบุสาเหตุของ Weiner หรือไม่ โดยสมมติฐานการวิจัยมีดังนี้

ด้านปฏิกริยาความรู้สึก

ในสภาวะการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณเองประสบความสำเร็จ

1. นักเรียนที่ระบุสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากปัจจัยภายใน จะมีปฏิกริยาความรู้สึกทางบวกมากกว่านักเรียนที่ระบุสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากปัจจัยภายนอก

2. นักเรียนที่ระบุสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากสาเหตุที่มีลักษณะคงที่ จะมีปฏิกริยาความรู้สึกทางบวกมากกว่านักเรียนที่ระบุสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากสาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่

3. นักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากสาเหตุที่สามารถควบคุมได้ จะมีปฏิภกรรยาความรู้สึกทางบวกมากกว่านักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากสาเหตุที่ไม่สามารถควบคุมได้

ในสภาพการณที่นักเรียนรับร้รู้ว่าตนเองประสบความล้มเหลว

4. นักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากปัจจยภายนอก จะมีปฏิภกรรยาความรู้สึกทางบวกมากกว่านักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากปัจจยภายใน

5. นักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากสาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่ จะมีปฏิภกรรยาความรู้สึกทางบวกมากกว่านักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากสาเหตุที่มีลักษณะคงที่

6. นักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากสาเหตุที่ไม่สามารถควบคุมได้ จะมีปฏิภกรรยาความรู้สึกทางบวกน้อยกว่านักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากสาเหตุที่สามารถควบคุมได้

7. นักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากปัจจยภายใน ที่มีลักษณะไม่คงที่และสามารถควบคุมได้ จะมีปฏิภกรรยาความรู้สึกทางบวกมากกว่านักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความล้มเหลวตามมตการระบุนสาเหตุทั้ง 3 มต ในลักษณะอื่น

ด้านความคาดหวัง

ในสภาพการณที่นักเรียนรับร้รู้ว่าตนเองประสบความสำเร็จ

8. นักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากปัจจยภายใน มีความคาดหวังสูงกว่านักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากปัจจยภายนอก

9. นักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากสาเหตุที่มีลักษณะคงที่ จะมีความคาดหวังสูงกว่านักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากสาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่

10. นักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากสาเหตุที่สามารถควบคุมได้ จะมีความคาดหวังสูงกว่านักเรียนที่ระบุนสาเหตุของความสำเร็จว่าเกิดจากสาเหตุที่ไม่สามารถควบคุมได้

ในสภาพการณ์ที่นักเรียนรับรู้ว่าคุณเองประสบความล้มเหลว

11. นักเรียนที่ระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากปัจจัยภายนอก มีความคาดหวังสูงกว่านักเรียนที่ระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากปัจจัยภายใน
12. นักเรียนที่ระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากสาเหตุที่มีลักษณะไม่คงที่ จะมีความคาดหวังสูงกว่านักเรียนที่ระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากสาเหตุที่มีลักษณะคงที่
13. นักเรียนที่ระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากสาเหตุที่ไม่สามารถควบคุมได้ จะมีความคาดหวังต่ำกว่านักเรียนที่ระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากสาเหตุที่สามารถควบคุมได้
14. นักเรียนที่ระบุสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากปัจจัยภายในที่มีลักษณะไม่คงที่และสามารถควบคุมได้ จะมีความคาดหวังสูงกว่านักเรียนที่ระบุสาเหตุของความล้มเหลวตามมิติของการระบุสาเหตุทั้ง 3 มิติในลักษณะอื่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ได้ทราบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ผลงาน การระบุสาเหตุ ปฏิภานความรู้สึก และความคาดหวังของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในกรุงเทพมหานคร ว่าจะมีลักษณะเป็นไปตามทฤษฎีผลการระบุสาเหตุของ Weiner หรือไม่
2. เพื่อเป็นแนวคิดพื้นฐานในการนำไปใช้หาวิธีการช่วยเหลือให้นักเรียนพัฒนาความสามารถของตัวเองให้เต็มตามศักยภาพที่มีอยู่ โดยการฝึกให้นักเรียนระบุสาเหตุของความสำเร็จและล้มเหลวในลักษณะที่สามารถก่อให้เกิดปฏิภานความรู้สึกและความคาดหวังทางบวก ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงขึ้น